

6.1. Hudba 1.poloviny 20.století (1900-1945)

6.1.1 Úvod

Přelom 19.a 20.století = výrazný předěl ve vývoji hudebního myšlení, tím předěl i v celé hudební historii. Systematika příčin změn a nového vývoje hudby ve 20.století velmi složitá a diskutabilní s možností mnoha pohledů a různých úhlů. Nutno brát v úvahu vzájemnou propojenost jednotlivých stylů, eventuelně kompozičních technik. Nelze naopak připustit jejich vzájemnou izolovanost a snahu systematizovat za každou cenu! Systematika následujících textů je proto pouze jedním z mnoha možných názorů a pohledů, který nikdy nemůže být zcela přesný, vyčerpávající a definitivní.

Významné události v oblasti vědy a kultury počátkem 20.století:

r.1900 - Sigmund Freud (1856-1939): Výklad o snu

r.1905 - Albert Einstein (1879-1955): Zvláštní teorie relativity (na počátku 1.světové války obecná teorie)

r.1903 - bratři Wrightové /ajt/: první let na motorovém letounu

r.1908 - Pablo Picasso (1881-1973): první kubistická plátina

r.1911 - vznik Kandinského malířské skupiny "Der blaue Reiter" v Mnichově

r.1913 - Franz Kafka (1833-1924): první povídky

Všeobecně v kultuře: boj proti všemu starému, touha po všem moderním, které ostře reaguje na dosavadní vývoj umění a nejuje jej. Revoluce ve všech výrazových prostředcích.

6.1.2 Formování hudebního vývoje v novém století

Už koncem 19.století překonání romantického hudebního myšlení. V prvních dvou desetiletích otevírání nových možností, cest a směšých projektů. V dalších desetiletích zklidnění, melodičtější zkoumání jednotlivých podnětů. Z mnoha nových směřů nejdůležitější:

- Doznívající romantismus (R.Strauss, G.Mahler, A.Skrjabin, viz odd.6.1.3)
- Impresionismus (C.Deussy, M.Ravel, M.d.Falla, viz odd.6.1.4)
- Expresionismus - výraz vnitřních stavů moderního člověka, jeho osamělosti v bouřlivém světě techniky a civilizace, tragiky života (nejvíce v dílech A.Schónberga a A.Berga, viz odd.6.1.7)
- Dodekafonie (A.Schónberg, A.Berg, viz kapitola Druhá vídeňská škola, odd.6.1.7 a v příloze Přehled skladebných principů odd.7.3.2.2)
- Stile barbaro, tzv. neoprimitivismus - živelná hudba s významnými rytmy, zjednodušenou melodikou a harmonií a syrovými barvami, pod vlivem dobových

představ o hudbě dávných národů, protest proti romantické přecitlivělosti, impresionistické zjemnělosti a expresionistickému pesimismu (prolíná tvorbou mnoha autorů, zvl.I.Stravinského, B.Bartóka, C.Orffa, S.Prokofjeva a dalších)

- Neoklasicismus - využívá forem klasicismu a baroka za účelem přiblížení se k širokým posluchačským vrstvám, zcela nová hudební řeč se zjednodušujícím výrazem, jiskřivý vtípem, protiváha k stále složitějším prostředkům doznívajícího romantismu a expresionismu (rovněž mnoho autorů, nejvýrazněji u Pařížské šestky, Rusů, ale i B.Martinů, B.Brittena a dalších)
- Tzv. nová věcnost - důraz na ryze neprogramní antiromantický hudební projev, cílem pevná rozumová hudební konstrukce a maximální potlačení citové složky, zřetel k polyfonii a rytmické motoričnosti, slohová orientace na neoklasicismus (P-Hindemith)

Snahy o vyjádření nové doby novými zvukovými prostředky použitím běžných hudebních nástrojů (A.Honegger: Pacific 231, B.Martinů: Half-time), ale i nových (předzvěst elektroakustické hudby, například Martenotovy vlny = klávesový elektronický nástroj z r.1928 s možnostmi zvláštního vibrata). Bohatě využívání prvků folkloru evropského i mimoevropských kultur. Zžitkování jazzu a nově vznikající populární hudby.

6.1.3 Doznívající romantismus

Snaha hledat nové prostředky a možnosti směru, který se na přelomu století jeví jako zcela vyčerpaný a do budoucna neperspektivní. Střídavě úspěšné pokusy v harmonických výbojích (složitostí ústí do atonality), v oblasti forem a instrumentace (velké rozměry vedoucí často k samoučelnosti). Velmi zlé prognózy životnosti potvrzeny částečně, v případě tvorby R.Strausse a G.Mahlera naopak naprosto nesplněny.

6.1.3.1 Richard Strauss

* 11.6.1864 Múnchen, + 9.9.1949 Garmisch

I. Studia: u otce (vynikajícího hornisty), u F.W.Mayera a A.Rittera. Významná dirigentská dráha: Meiningen, Mnichov, Výmar, Berlín, Vídeň (v čele opery). Profesorem Akademie umění v Berlíně. Největší úspěch v letech 1900-1920, po r.1945 vyloučen z Mezinárodní společnosti pro soudobou hudbu ISCM (za války byl šéfem Říšské hudební komory). Zbytek života v ústraní ve Švýcarsku.

II. Inspirační zdroje: F.Mendelssohn-Bartholdy, J.Brahms, F.Liszt (symfonické básně), R.Wagner (opery). Melodika velmi efektivní a bohatá. Harmonie a instrumentace - velmi mistrovské a vynalézavé, technicky precizní, přispívají k strhujícímu výrazu, mimořádně velký orchestr se zvláštními nástroji (basetové rohy, kravské zvonce, bouře, bič), ale geniální schopnost využití i komorního obsazení (Měšťák šlechticem, Ariadna na Naxu ad.).

III. Symfonické básně - navazují na H.Berlioze a F.Liszta, důmyslná forma (sonátová, rondová, variační), virtuózní instrumentace. Inspirace náměty literárně-filozofickými nebo vlastními.

Don Juan (1889, podle N.Lenaua),

Smrt a vykoupení (1890, Ritter), Enšpíglova šibalství (1895, nejznámější, zvuková barvitost, sarkastický humor),

Tak pravil Zarathustra (1896, F.Nietsche, v úvodu známé fanfáry), Don Quijote (1897), Život hrdinův (1898).

Programní symfonie - rozsáhlá náročná díla:

Sinfonia domestica (1903)

Alpská symfonie (1915, velkolepý obraz zdolávání alpského vrcholu, včetně různých přírodních proměn, bouře apod.).

Z dalších děl: orchestrální suita Měšťák šlechticem (1912, podle Moliéra), Metamorfózy pro 23 smyčců (1945, v závěru citace Beethovenovy Eroicy), dva koncerty pro lesní roh, koncert pro hoboj ad.

Opery- přetváření wagnerovského ideálu hudebního dramatu (vzdal se filozofického symbolismu R.Wagnera, drama však rovněž nadřazuje. Úsilí o srozumitelnost zpívaného textu při obrovském zvuku orchestru. Hýřivé zvukové barvy, odvážná harmonie na hranici tonality.

Salome (1905, námět O.Wilde) - jedno z největších děl po R.Wagnerovi, hudební drama s psychoanalytickými snahami (smyslnost, erotická vášeň).

Elektra (1909, libreto H.v.Hofmannsthal podle Sofokla) - podobně jako "Salome" jednolitý hudební tok o 1 dějství.

Růžový kavalír (1911, H.v.Hofmannstahl) - hudební komedie s námětem z období tereziánského rokoka, geniální stylizace vídeňského valčíku.

Další operní díla (vesměs rovněž zajímavá, orientovaná na mistrovské dialogy, technicky velmi náročná): Ariadna na Naxu, Mlčenlivá žena, Arabella, Capriccio, Žena bez stínu ad.

Vokální a komorní tvorba

150 písní na slova J.W.Goetha, F.Rückerta (nádherný cyklus Čtyři poslední písně), sbory, skladby pro komorní soubory (dechová Serenáda z mládí ad.), příležitostné skladby.

Revidoval Berliozovu nauku o instrumentaci.

IV. Vrcholný zjev německé hudby na přelomu století. Poslední velký představitel pozdního romantismu. Vliv na další vývoj evropské hudby.

6.1.3.2 Gustav Mahler

* 7.7.1860 Kaliště (u Humpolce), + 18.5.1911 Wien

I. Původem rakousky Žid, v mládí život v českém prostředí (gymnázium v Jihlavě a Praze). Další studia: konzervatoř a univerzita ve Vídni. Dirigentská dráha - jeden z největších dirigentů své doby (Halle, Lublaň, Olomouc, Praha, Lipsko, zde asistentem slavného Arthura Nikische, uměleckým ředitelem a šéfem oper v Budapešti, Hamburku a ve Vídni, od r.1907 v USA - Metropolitní opera, filharmonické koncerty). Jako dirigent pozvedl Vídeňskou operu na špičkovou světovou úroveň, uváděl i české opery ("Dalibor" ad.).

II. Inspirační zdroje: L.v.Beethoven, A.Bruckner.

Forma - velmi obohatil a rozšířil schéma symfonie (většina z nich celovečerních, některé vícevěté), někdy určitá nejednostnost.

Melodika - vedle posvátných až hymnických intonací lidové nápěvy, často úmyslná trivialita (smuteční pochody, groteskní epizody).

Rytmika - často odvozená z tance (zvláště ländleru) a pochodu.

Instrumentace - velmi cenné nové prvky, využití neobvyklých nástrojových barev, mimořádná pozornost zvukomalbě. Zařazení vokální složky do 4 symfonií (č.2, 3, 4, 8).

Svou introvertností naprostý opak Straussovy dokonalé a někdy okázalé virtuozity. Humanismus, pesimismus, filozofická hloubavost, kontrasty nálad, víra, rezignace.

III. Symfonie - jádro jeho tvorby:

Č.1 D dur , zvaná Titan (1888) - nejhranější, poměrně klasických rozměrů

Č.2 c moll Vzkříšení (1894) - celovečerní, pro sólový alt, soprán a smíšený sbor na texty ze sbírky Des Knaben Wunderhorn (Chlapcův kouzelný roh), vrcholí mohutným hymnem F.G.Klopstocka.

Č.3 d moll (1896) - celovečerní, pro sólový alt a ženský sbor, nádherné lyrické pasáže (např. poslední 6.věta Co mi vyprávěla láska).

Č.4 G dur (1900) - pro sólový soprán ve 4.větě (na text sbírky viz.2.symfonie), optimistické ladění.

Č.5 D dur (1902, slavné Adagietto 5.věty(, č.6 a moll Tragická (1904), č.7 e moll (1905, premiéru řídil skladatel v Praze) - všechna tři mohutná celovečerní díla bez vokální složky, většinou pesimistický charakter.

Č.8 Es dur Symphonie der Tausend (Symfonie tisíců, 1907) - celovečerní pro 8 sólistů, chlapecký a 2 smíšené sbory, varhany a orchestr na texty svatodušního hymnu Veni creator Spiritus a závěru 2.dílu Goethova Fausta. Jedno z nejmohutnějších děl světové tvorby.

Č.9 D dur (1910) - celovečerní, bez vokální složky, velká citová hloubka.

Č.10 Fis dur - Mahler zkomponoval jen úvodní Adagio, dílo později dokončili do celovečerní podoby D.Cooke a B.Goldschmidt.

Vokální hudba

Píseň o zemi (1908) - hodinové vokální dílo pro alt, tenor a orchestr (texty čínských básníků), jedno z nejniternějších a citově nejhlubších z celé Mahlerovy tvorby.

Slavné písňové cykly - Písně potulného tovaryše (1884, text Des Knaben Wunderhorn), Písně o mrtvých dětech (1902, F.Rückert) - pro střední hlas a klavír nebo orchestr, nejtypičtější ukázkou Mahlerovy citovosti a filozofie.

IV. Poslední velký představitel vídeňské romantické školy. Individuální svou uzavřeností a náladovou různorodostí. Vliv na hudbu 20.století (u nás například na J.B.Foerstera, O.Ostrčila a další).

6.1.3.3 Alexandr Nikolajevič Skrjabin (1872-1915)

I. Ruský skladatel a klavírní virtuóz (v mnoha zemích světa), profesor moskevské konzervatoře.

II. Mimořádné tvůrčí nadání a mistrovství. Inspirační zdroje: F.Chopin (zvláště v klavíru), F.Liszt, R.Wagner, pozdní romantismus, impresionismus (C.Debussy), v pozdější době i blízko expresionismu.

Melodika a harmonie - bohatá chromatika, vytvoření systému založeného na kvartových intervalech a sedmistupňové akordice - tzv. Skrjabinův akord (viz. Přehled skladebných principů 20.století, 7.2.).

Rytmika - polyrytmičnost.

Instrumentace a jiné prostředky - orchestr obrovského obsazení, úsilí o dosažení nových barevných efektů, snaha o spojení hudby s vizuálními barevnými dojmy a o syntézu všech umění (Prometheus).

Velmi složitá osobnost v životních názorech a filozofii (F.Nietzsche a další němečtí filozofové, částečně marxismus, indická filozofie, nakonec J.G.Fichte).

III. Klavírní tvorba

Nejcennější, 10 sonát, 2 řady etud, preludia a další. Koncert pro klavír fis moll (1897).

Symfonická tvorba

3 symfonie - č.1 E dur op.26 (1900, se sborem) a č.2 c moll op.29 (1902) ještě v novoromantickém duchu,

č.3 c moll Božská báseň op.43 (1904) už osobité dílo, Báseň (Poéma) extáze op.54 (1907) - jeho nejznámější dílo, znamenitá instrumentace a bohatá zvukovost.

Symfonická báseň Prométheus (Poéma ohně) (1910, uplatnění světelných prostředků).

IV. Skladatel stojící na rozhraní dvou epoch. Vlastním dílem ne vyjímecný a prakticky neznámý, kompozičním názorem však prořadý (vliv na další vývoj evropské hudby). Jeho místo v této kapitole diskutabilní. Konfrontace s G.Mahlerem: Mahler = syntéza dosavadního vývoje romantismu, Skrjabin = pokus realizovat ještě další neuskutečněné projekty a sny.

6.1.4 Impresionismus

Název podle uměleckého nutí francouzských malířů, nejznámější z nich: Clodie Monet /mone/ (1840-1926), Auguste Renoir /renuár/ (1841-1919), Edgar Degas /dega/ (1834-1917) a další.

Zvláštní technika sloužící zobrazování okamžitých dojmů a nálad, často prchavých a mlhavých. Opozice k estetice citově vyjatého, patetického romantismu. Poprvé na výstavě "odmítnutých" malířů v Paříži r.1874 (obraz C.Moneta L'impression - dojem, znázorňující mlhavý východ slunce nad přístavem Le Havre).

Druhým inspiračním zdrojem - poezie francouzského symbolismu, nejznámější: Paul Verlaine /verlen/ (1844-96), Stéphane Mallarmé (1842-98) a další. Důraz na metaforickou stránku poezie a její zvukovou barevnost, konkrétní jevy = symboly duševního dění, melodičnost verše, uvolnění formy.

Hudební impresionismus

Název tedy přenesený, občas i zpochybňovaný, neboť celou problematiku vystihuje velmi úzce. Hlavní znaky:

- uvolnění zákonitostí funkční harmonie (relativní osamocení hlasů, netradiční používání alterovaných, septimovaných, nónových a undecimových akordů, "zakázané" paralely).
- Prvky modální, užívání celotónové stupnice.
- Svérázná instrumentace (barevnost!) - přitlumené barvy smyčců, hluboké tóny fléten, zvony, celesta, harfa jeden z hlavních nástrojů.
- Nová řešení hudebních forem - spíše menší formy (názvy často z výtvarné oblasti - Obrazy, Rytiny ad.).
- Určité vlivy široké škály prvků z předchozích epoch (gregoriánský chorál, hudba Dálného východu, Musorgskij ad.).
- Obrovský vliv na další hudební vývoj, zvláště zajímavé při spojení s prvky s domácími folklórními vlivy (K.Szymanowski, O.Respighi, M.d.Falla, částečně i V.Novák, J.Suk ad.).

6.1.4.1 Claude Debussy

* 22.8.1862 St. Germain-en-Laye /sen žermen an le/, + 25.3.1918 Paris

I. Studia na pařížské konzervatoři, v l.1881-82 učitelem u hraběnky Naděždy von Meck (mecenáška P.I.Čajkovského). Získání Římské ceny (za kantátu Marnotratný syn) - dva roky v Římě. Celý život snaha vymanit francouzskou hudbu z německého romantického vlivu (R.Wagnera) a dokázat její svébytnost (v návaznosti na francouzské mistry středověku a rokoka).

II. Inspirační zdroje: romantismus (spíše schumannovského a massenetovského ladění), impresionisté (malíři), symbolisté (zvláště S.Mallarmé). Mocná hrstka, orientální hudba, gregoriánský chorál, francouzská hudba 18.století.

Charakter hudební řeči - viz předcházející kapitola.

III. Komorní a klavírní tvorba

Smyčcový kvartet g moll (1892) - první dílo se znaky nového slohu.

Klavírní cykly: Obrazy I. A II. (1905, 1907)

Preludia (1910-13) - 2 díly po dvanácti skladbách, známé části Dívka s vlasy jako len (Plavovláska), Potopená katedrála, Ohňostroj ad.

Bergamská suita (1890-1905), Rytiny (Estampes, 1903), Dětský koutek (1904), Etudy (1915, 12 skladeb).

Sonáta pro dva klavíry Na bílých a černých (1915), houslová a violoncellová sonáta (obě vznikly za války, návrat ke klasické střídmosti), Syrinx pro sólovou flétnu (1912, typické dílo tohoto slohu v obnažené komorní podobě).

Orchestrální tvorba

Faunovo odpoledne (1894) - preludium podle básně S.Mallarmé, základní dílo tohoto slohu.

Nokturna (1899) - jedinečný triptych!, "Oblaka", "Slavnosti", "Sirény" (zde použil ženský sbor zpívající pouze na vokály).

Moře (1905) - tři symfonické skicy, základní dílo světového repertoáru, názvy jednotlivých částí: 1. Od rána do poledne na moři - 2. Hra vln - 3. Rozhovor větru s mořem.

Obrazy (Images, 1912) - orchestrální cyklus tří několikavětých skladeb: Gigues, Iberia, Jarní ronda.

Jevištní formy

Pelléas a Mélisanda (1902) - opera na symbolistické libreto Belgičana Maurice Maeterlincka /meterlink/ (1862-1949), převratné dílo v této žánrové oblasti, nové výrazové prvky, jemná instrumentace, proti dosavadní operní tradici (starší generací nepřijata).

Hry (1913) - malý balet, určité nové prvky (vliv mladého I.Stravinského).

Vokální tvorba

Pozoruhodné písně pro sólový hlas s klavírním doprovodem a sbory (například Trois chansons pro smíšený sbor a capella - vliv nizozemských mistrů období renesance, ovšem ve zvukovém zpracování zcela současném).

IV. Pro francouzskou a evropskou moderní hudbu zcela epochální význam. Není však omezen jen na impresionismus, ale ukazuje nové a závažné impulsy pro další vývoj ve všech hudebních oblastech (například anticipace neoklasicismu). Vliv na celé generace hudebních skladatelů 20.století.

6.1.4.2 Paul Dukas /dyka/ (1865-1935)

Není ryzí představitel tohoto směru. Přínos především v oblasti instrumentace a harmonie. Snaha spojit pevnou francouzskou stavebnost s impresionistickou barevností.

Nejznámější díla: symfonická báseň Učeň čaroděj (1897) - trvalý titul světového repertoáru, balet Peri (1912) a další.

6.1.4.3 Maurice Ravel (1875-1937)

I. Francouzský skladatel (matka pocházela z Baskicka, proto jeho blízký vztah ke Španělsku). Studia v Paříži (G.Fauré). Několik turné, mimo jiné USA.

II. Inspirační zdroje: Mocná hrstka, francouzští clavecinisté, španělské folklórní prvky.

Kompoziční virtuosita, bohatá harmonie, tonální melodika, polytonalita, chromatika, lyrická expresivnost, mistrovská instrumentace (mimo jiné slavná instrumentace Musorgského Kartinek).

"U Ravela nenajdeme výbušného citu..., ale zato vždy se setkáme s vybroušenou formou. Ravel jde až k hranici rafinovanosti, ale jeho projev je vždy čistý, jasný, přesný." (B.Martinů).

III. Klavírní tvorba - Snad nejčistší impresionistický klavírní styl, inspirace F.Couperinem a J.Ph.Rameauem, řada děl později Ravelem znamenitě instrumentována (v textu označeny §).

Vodotrysky, Pavana za mrtvou infantku (1899), Sonatina pro klavír (1905), Zrcadla (Miros, 1905, známá část Alborada del grazioso (§), Kašpar noci (1908, inspirován básníkem Aloysiem Bertrandem), Valčíky vznešené a tesklivé (1911, §), Náhrobek Couperinův (1917, §, suita s neoklasickými prvky) ad.

Orchestrální a baletní tvorba

Španělská rapsódie (1907) - několikavětá znamenitá kompozice s prvky španělského folklóru.

Dafnis a Chloé (1912) - polovečerní balet podle starořecké povídky (Longos v 2.-3.stol.), pro slavný pařížský Ruský balet S.P.Ďagileva, vynikající instrumentace se spoluúčinkujícím smíšeným sborem na vokály, vytvořeny 2 orchestrální suity pro koncertní provozování.

Má matka husa (1912) - pohádkový balet menších rozměrů, laděn spíše neoklasicky, původně cyklus skladeb pro klavír na 4 ruce (1908).

Slavné taneční básně La Valse (1919-20), Bolero (1928) - vystavěné na ostinátním rytmu bolera a postupném crescendo.

2 klavírní koncerty (1931) - G dur a D dur (pro klavír levou rukou).

Opery

Dvě působivé jednoaktové konverzační opery Španělská hodinka (1911) a Dítě a kouzla (1925).

Komorní a vokální tvorba

Smyčcový kvartet (1903) - s Debussyho kvartetem nejvýznamnější komorní dílo impresionismu.

Klavírní trio A dur, sonáty pro housle a violoncello.

Řada písní (např. Don Quijote Dulcinei z r. 1932) a sborů.

IV. Osobitý představitel francouzského impresionismu, v lecčems ještě vyhraněnější (zvláště v klavírní tvorbě a tanečních orchestrálních skladbách).

6.1.4.4 Další skladatelé výrazně ovlivnění impresionismem

6.1.4.4.1 Isaac Albéniz (1860-1909)

Představitel moderní španělské hudby, klavírní virtuóz. Vlivy impresionismu, zpracování podnětů španělské lidové hudby - pozoruhodná syntéza.

Opery, zarzuely (= španělská forma opery s mluvenými dialogy), oratorium El Cristo, ale nejvýznamnější - klavírní skladby, z nich cyklus Iberia.

6.1.4.4.2 Albert Roussel /rusel/ (1868-1937)

Francouzský skladatel a pedagog (vliv na meziválečnou generaci - jeho žákem mimo jiné B.Martinů). Vyhraněná hudební mluva, vytvořená pod vlivem impresionismu, exotiky (cesty na Dálný východ) i lidové hudby.

Balet Pavoučí hostina (vlivy impresionismu), kantáta Evocations (1912, vlivy exotiky, užití techniky rytmické deklamace), balet Bacchus a Ariadna (1931, smysl pro jemnou barvitost a klasicky uměřenou stavebnost), 4 symfonie a další díla.

6.1.4.4.3 Manuel de Falla /lja/ (1876-1946)

Španělský skladatel žijící ve Francii, Španělsku a Argentině, kde zemřel (v exilu). Dva inspirační zdroje: impresionismus, andaluzský folklór (jeho systematické studium v oblasti melodiky, rytmiky, motivicko intervalové a harmonické).

Balety Čarodějná láska (1915) a Třírohý klobouk (1919) - nejosobitější španělské inspirace ve světové hudební literatuře.

Noci ve španělských zahradách (1916) - symfonická imprese pro klavír a orchestr.

Koncerto pro cembalo, méně známé opery a další skladby.

6.1.4.4.4 Ottorino Respighi /gi/ (1879-1936)

Italský skladatel. Jeho sloh = syntéza vlivů francouzského impresionismu, N.Rimského-Korsakova (jeho učitele) a R.Strausse. Jemné, lyrické pasáže s melancholickým zabarvením, kresba přírody, dramaticky vystupňované scény, zájem o starou hudbu (úpravy a užití gregoriánského chorálu).

Římské fontány (1916), Římské pinie (1924), Římské slavnosti (1929) - symfonické básně inspirované obrazy, starou hudbou a historickými místy.

Botticelliiovský triptych (1927) pro komorní orchestr - stejné inspirace.

Fantastický krámk - balet provedený r.1919 Ďagilevovým souborem, později suita na téma G.Rossiniho.

Gregoriánský koncert pro housle a orchestr, opery (La Fiamma), komorní a vokální tvorba úpravy skladeb italských mistrů (suity Staré árie a tance).

6.1.5 První generace české moderny

Vesměs skladatelé narození v letech 1860-1880, generace zakladatelů české moderní hudby. Hlavní rysy:

- bezprostřední návaznost na generaci zakladatelů tzv. české národní hudby B.Smetany, A.Dvořáka a Z.Fibicha, tím silná závislost na těchto vzorech, což na druhé straně přineslo neobyčejnou zpěvnost a tím i bouřlivé přijetí u posluchačů
- nové vyrovnání se s národní tradicí a lidovou hudební kulturou
- vstřebávání různých vlivů evropského hudebního vývoje, zvláště vliv C.Deussyho, G.Mahlera a R.Strausse, vzhledem k předcházejícím rysům však větší tradicionalismus a tím i pro světový vývoj menší význam, výjimkou L.Janáček.

6.1.5.1 Josef Bohuslav Foerster

* 30.12.1859 Praha, + 29.5.1951 Nový Vestec

I. Syn Josefa Foerster (1833-1907), hudebního teoretika, profesora varhanické školy v Praze.

Všestranné umělecké sklony (literární, divadelní, malířské). Všestranné hudební vzdělání, začal studovat chemii na německé technice. Varhaníkem, regenschorim, hudebním referentem Národních listů, soukromým učitelem. Manžel slavné sopranistky Berty Foersterové - Lautererové (1869-1936). S ní v Hamburku (přátelství s G.Mahlerem) a ve Vídni. Od r.1918 zpět ve vlasti. Profesorem, později rektorem pražské konzervatoře, prezident České akademie výtvarného umění. Považován za nestora české hudby (znal se s obrovskou řadou osobností od B.Smetany až po příslušníky generace tvořící po r.1945).

II. Inspirační zdroje: smetanovsko-dvořákovské tradice, P.I.Čajkovskij, E.Grieg, G.Mahler, impresionismus. Hudební řeč vychází z klasické varhanní a vokální polyfonie, obohacena moderními prostředky: hluboká vnitřní opravdovost a lyrika, postrádá však bohatší diferencovanost, spontánnost a temperament.

III. Dílo obrovského rozsahu, zasáhlo skoro všechny žánrové oblasti.

Sborová tvorba - největší Foersterova doména, světový význam. Z mužských sborů nejvýznamnější cyklus Devět mužských sborů op.37 (1894-97) většinou na texty J.V.Sládka (například Velké širé rodné lány, polní cestou, Oráč), Hymnus (1907) ad. Ze smíšených sborů zvláště Česká píseň, z dětských Lesní studánka. Z vokálně-orchestrálních děl zvláště kantáta Máj (1943, výjev 3. Zpěvu básně K.H.Máchy), oratorium Svatý Václav, Stabat mater ad.

Opery

Dramaticky poměrně méně významné, nejhranější Eva (1899, podle divadelní hry Gabriely Preissové Gazdina roba).

Z ostatních Debora (1890-91), Jessika (1905), Nepřemožení ad.

Vokální a komorní tvorba

Mistrovské písňové cykly (Erotikon, Láska), z komorní tvorby nejznámější Dechový kvintet op.95.

Symfonická tvorba - méně výrazná instrumentace, někdy také invence. Dnes už prakticky neznámá.

5 symfonií (č.4 c moll Veliká noc z r.1905, kde v závěru varhany citují velikonoční píseň).

6 orchestrálních suit (např. Cyrano z Bergeracu op.55 (1903), Ze Shakespeara op.76, Jičínská suita).

Symfonické básně (např. Mé mládí op.44, Jaro a touha op.93).

Koncerty (2 houslové, 1 violoncellový).

Literární činnost - cenná hlavně z hlediska charakteristiky doby a hudebního života (například kniha Poutník, publicistická činnost a další).

IV. Foersterova tvorba = důležitá spojnice mezi hudbou našich klasiků 19. století a tvorbou po 1.světové válce.

6.1.5.2 Vítězslav Novák

* 5.12.1870 Kamenice nad Lipou, + 18.7.1949 Skuteč

I. Na konzervatoři žákem Antonína Dvořáka (skladba), Josefa Jiránka (klavír), Karla Steckera (teorie). Umělecké prosazení poměrně později. Význačná pedagogická činnost - tzv. Nováková skladatelská škola na pražské konzervatoři (L.Vycpálek, A.Hába a dalších 40 skladatelů českých, slovenských /viz. Odd.6.2.5/ i jiných). Vášnivý milovník přírody a turista (doma i v cizině).

II. Několik výrazných charakteristických tvůrčích období (viz dále III.). Nejosobitější hudební řeč na přelomu století. Impresionismem inspirován jen v určitých prvcích hudební řeči, vlastní podstatou zůstal u klasických principů. Zajímavé ožívování barokních forem (fuga, ciacona), propracovaná tektonika většiny děl, bohatá instrumentace.

III. Dílo obrovské, z důvodu rozdílné hudební řeči nutno sledovat podle tvůrčích období. Na počátku inspirován A.Dvořákem, F.Lisztem, P.I.Čajkovským.

Tzv. Moravské období

(po r.1897) - inspirace zvláště slováckým folklórem.

Slovácká suita op.32 (1903) - jedna z nejpobulárnějších skladeb české hudby, obraz slovácké neděle (části: 1. V kostele, 2. Mezi dětmi, 3. Zamilování, 4. U muziky, 5. V noci).

Čtyři balady na slova moravské lidové poezie op.19 a 23 (1898, 1900) - cyklus malých kantát Ranoša, Zakletá dcera, Vražedný milý, Neščasná vojna - nejznámější.

Baladické trio, klavírní cyklus Můj máj (1899), Sonáta eroica pro klavír (1900, vynikající)

Vrcholné období (1900-1912)

Od r.1900 vliv symbolismu, vlastní vrcholné období v letech 1904 - 1912, po r.1912 určitá tvůrčí krize.

Symfonické básně V Tatrách op.26 (1902), O věčné touze op.33 (1904), Toman a lesní panna op.40 (1907) - základní díla české národní hudby, určité prvky impresionismu.

Smyčcový kvartet č.2 D dur op.35 (1905) - v 1.větě monumentální fuga.

Údolí nového království op.31 (1903) - písňový cyklus na text Antonína Sovy (vliv symbolismu a impresionismu).

Bouře op.42 (1908-1910) - velkolepá celovečerní kantáta - mořská fantazie pro sóla, sbor a orchestr na text Svatopluka Čecha, bohatě propracovaná zvláště orchestrální složka.

Pan op.43 (1910) - báseň v tónech, pozdější instrumentace nepřekonala originální velkolepou verzi pro klavír.

Svatební košile op.48 (1913) - kantáta, polemika s dílem A.Dvořáka (úspěch diskutabilní, popisnost, slabší invence).

Jevištní díla let 1914 - 1929: z orchestrálního hlediska úctyhodné, posluchačsky však méně úspěšné, snaha o moderní hudební řeč mařena nedostatkem výrazné invence.

Opery:

Zvíkovský rarášek op.49 (1914, libreto Ladislav Stroupežnický).

Karlštejn op.50 (1916, Otokar Fišer podle veselohry J.Vrchlického).

Lucerna (1922, Hanuš Jelínek podle hry A.Jiráska) - asi nejzdařilejší, ale trpí přeinstrumentovanou a náročnou orchestrální složkou.

Dědův odkaz (1925, Antonín Klášterský podle Adolfa Heyduka).

Balety - pantomimy Signorina Gioventu /džo/ op.58 (1926-28) a Nikotina op.59 (1929).

Pozdní období (30. a 40.léta): nové impulsy, nebezpečí fašismu, převažuje spíše virtuosita nad zajímavostí invence, některá díla ovšem význam vlastenecký.

Podzimní symfonie pro mužský sbor a orchestr op.62 (1931-34)

Jihočeská suita op.64 (1937) - 3.věta Pochod Táborů - Buď zdrav, můj rodný kraji vrcholí citací státní hymny.

Symfonická báseň De profundis op.67 (1941), Svatováclavský triptych op.70 (1941) pro varhany, později instrumentováno.

Májová symfonie pro sbor a orchestr op.73 (1939-43).

IV. Jeden z hlavních představitelů české moderny. Úspěšně usiloval o nový skladebný styl, i když vycházel z tradice. Zvláště cenná jeho syntéza z prvního desetiletí našeho století.

6.1.5.3 Josef Suk

* 4.1.1874 Křečovice u Sedlčan, + 29.5.1935 Benešov

I. Studia na pražské konzervatoři u Antonína Benewitze (housle), Karla Steckera (teorie), Antonína Dvořáka (skladba, jeho nejúspěšnější žák, s ním spřízněn později i příbuzensky - oženil se s jeho dcerou Otilkou).

R.1892 založil s kolegy České kvarteto - působil v něm do r.1933 (blíže viz odd.5.3.8.2.3). Profesorem (i ředitelem) konzervatoře - žáky např. V.Kálik, P.Bořkovec, J.Ježek, K.Slavický, částečně i B.Martinů.

II. Vychází z odkazu A.Dvořáka, částečně i vliv J.B.Foerster - převaha lyrismu, zbožnost, tradicionalismus. Později zcela osobitá syntéza - moderní hudební řeč s novými prvky v hluboké melodice, rytmice a zvláště v bohaté a originální instrumentaci, propracovanost v oblasti tektoniky a rozsáhlých forem. Vychází z české národní tradice, prvky symbolismu a impresionismu pouze obohacují jeho ryze osobitou hudební řeč.

III. Přestože komponoval převážně jen o prázdninách (mimo sezónu Českého kvarteta a školní výuku), zanechal velmi rozsáhlé a svým záběrem úctyhodné dílo.

Orchestrální tvorba - jádro a hlavní oblast Sukova díla.

Serenáda pro smyčcové nástroje Es dur op.6 (1892) - absolventská práce ještě dvořákovského ladění s originální mladickou osobitostí, jedno z nejoblíbenějších děl české hudby.

Symfonie E dur op.14 (1897-99) - méně známá, i přes velkorysou koncepci chybí větší originalita.

Radúz a Mahulena op.13 (1898) - hudba k divadelní hře Julia Zeyera (1847-1903), později upravena do čtyřvěté suity Pohádka op.16 (1899), první závažná sukovská syntéza s výrazně osobitými prvky nové hudební řeči, díky bohaté melodické invenci a hudebně lyrickému náboji dodnes velmi oblíbená a populární (slavné houslové sólo - téma Pohádky).

Pod jabloní op.20 (1901) - hudba k Zeyerově dramatické legendě, působivé orchestrální (Živanova touha) i vokální pasáže.

Fantazie pro housle a orchestr g moll op.24 (1902) - melodicky a vášnivě laděné jednověté dílo plně adekvátní houslovému koncertu.

Fantastické scherzo op.25 (1903) . virtuózní orchestrální dílo.

Praga op.26 (1904) - symfonická báseň vlasteneckého ladění (mimo jiné intonace husitského chorálu).

Asrael op.27 (1906) - první dílo čtveřice vrcholných skladeb J.Suka, rozsáhlá pětivětá symfonie věnovaná památce své ženy a A.Dvořáka, meditace nad otázkami života a smrti (Asrael = anděl smrti).

Pohádka léta op.29 (1907-09) - druhé dílo vrcholné čtveřice, velká hudební báseň, filozofie člověka citlivě vnímajícího metamorfózy přírody.

Zrání op.34 (1912-17) - třetí dílo čtveřice, monumentální symfonická báseň s nádhernou katarzí usmíření v závěru (ženský sbor na neutrálním vokále), podle meditativní básně Antonína Sovy.

Epilog op.37 (1932-33) - dílo završující čtveřici, závažný i vokální part (texty z Bible a z legendy "Pod jabloní"), ústí do posvátného mysticismu.

Vlastenecký triptych: neoficiální soubor kratších skladeb Meditace na staročeský chorál op.35 (1914) pro smyčcové nástroje (původně pro smyčcové kvarteto), Legenda o mrtvých vítězích op.35 a slavný sokolský pochod V nový život (1920).

Klavírní tvorba - rovněž velmi závažná oblast Sukova díla:

Klavírní cykly (hlavní): Klavírní skladby op.7 (v nich slavná Píseň lásky), Jaro (1902, známá závěrečná část V roztoužení), O matince (1907, pod vlivem úmrtí ženy Otilie), Životem a snem (1909, vlivy subjektivismu), O přátelství (1920) a další.

Komorní a vokální tvorba

Deset zpěvů pro ženský sbor a čtyřruční klavír op.15 (1899) - tradiční dvořákovské ladění.Sborové cykly, dva smyčcové kvartety, čtyři skladby pro housle a klavír (1900) a další.

IV. Významný český melodik a lyrik. Nejosobitější představitel první generace české moderny. Geniální spojení české národní tradice s novými prvky (symbolismus).V poslední době zvýšený zájem v zahraničí.

6.1.5.4 Otakar Ostrčil (1879-1935)

I. Soukromý žák Z.Fibicha. Původně profesorem na obchodní akademii. V letech 1920-35 šéfem opery Národního divadla (významná epocha pro Národní divadlo jak uměleckou úroveň, tak i dramaturgickou koncepcí - operní cykly předních českých skladatelů, prosazení světové moderny, při uvedení Bergova Vojčka skandál v divadle).

II. Inspirační zdroje: fibichovský romantismus, G.Mahler. Velké kompoziční mistrovství - polyfonie, tektonika, narušování tradiční tonality.

III. Ze symfonických děl: Suita c moll (1912, komponována ve Vápenném Podole).

Symfonietta (1921), symfonická báseň Léto (1925-26), Křížová cesta (1928, symfonické variace bez úvodního tématu - alegorie poslední cesty Ježíše, vrcholné dílo celé české meziválečné tvorby).

Z oper: Poupě (1910, komická opera), Honzovo království (1933, stylizace české pohádky s protiválečným a humanistickým laděním).

Z dalších děl: melodramy Balada o mrtvém ševci a mladé tanečnici (1904) a Balada česká (1905), Smyčcový kvartet H dur (1899), kantáta Legenda o svaté Zitě (1913) a další.

6.1.5.5 Leoš Janáček

* 3.7.1854 Hukvaldy, + 12.8.1928 Ostrava

I. Studia: hudební základy ve starobrněnském klášteře (Pavel Křížkovský), učitelský ústav v Brně, varhanická škola v Praze, konzervatoř v Lipsku a ve Vídni. Sbormistrovská činnost. Ředitelem varhanické školy v Brně. Sběratelská činnost (moravské lidové písně a tance). Plné prosazení skladeb poměrně pozdě, prakticky až po pražské premiéře Její pastorkyně r. 1916. Po 1.světové válce uznáván po celé Evropě. Bohatý citový život.

II. Inspirační zdroje: P.Křížkovský (hlavně ce sborové tvorbě), klasické a romantické tradice (v mládí), A.Dvořák, silný vliv moravského folklóru i lidového umění dalšího, například ruského, ostatní vlivy jen ojediněle - realismus M.P.Musorgského, impresionismus (V mlhách), verismus a R.Strauss (Osud).

Osobitý novátorský sloh (poprvé v Její pastorkyni): vznik v souvislosti s tvůrčím využitím nápěvků mluvy (tzv.nápěvková teorie). Vyjadřování zkratkové, ovšem emocionálně velmi intenzivní. Melodika spíše vokálního charakteru (vychází z intonace lidské řeči). Časté výrazové kontrasty a zvraty. Úsporná, ale barvitá harmonie. V instrumentaci čisté nástrojové barvy.

III. Dílo rozsáhlé, ve vrcholném období osobité a vzácně umělecky vyrovnané.

Opery

Šárka (1887-88) - romantická prvotina.

Počátek románu (1891) - folklórní zabarvení, podobně jako balet Rákos Rákóczy.

Její pastorkyňa (1894-1903) - vrcholné dílo. První komponované na principu janáčkovské melodické řeči, citově silná místa (komponováno pod vlivem smrti dcery Olgy). Zpracování dramatu Gabriely Preissové ze slovácké vesnice, řešící problém střetu mateřské a milenecké lásky s tehdejší společenskou morálkou.

Osud (1903-04) - poněkud secesní, ale janáčkovsky zajímavý příběh z prostředí Luhačovic (Janáčkovy oblíbené místo).

Výlety pana Broučka (1908-17) - úsměvná a společensky kritická opera podle románu Svatopluka Čecha.

Káťa Kabanová (1919-21) - strhující sociální drama podle divadelní hry A.N.Ostrovského Bouře, tragický střet manželské a milenecké lásky.

Věc Makropulos (1923-25) - úspěšný přepis konverzační Čapkovy činohry o věčném elixíru života.

Z mrtvého domu (1927-28) - moderní sociální drama ze sibiřské věznice podle Zápisků z mrtvého domu Fjodora Michajloviče Dostojevského, dílo hluboké humanity, oslavující sílu lidského ducha a svobody. Po Janáčkově smrti dokončena Osvaldem Chlubnou a dirigentem Břetislavem Bakalou.

Sborová a kantátová tvorba

Nejprve sbory pod vlivem P.Křížkovského a dalších skladatelů 19.století (mužský sbor Lásky opravdivá, smíšený sbor Kačenka divoká) a velká řada dalších.

Mužské sbory na texty Petra Bezruče - světová úroveň, typicky janáčkovský kompoziční styl (Kantor Halfar, 1906, Maryčka Magdónova, 1907, Sedmdesát tisíc, 1909).

I další mužské sbory a capella znamenité, například Česká legie a zvláště Potulný šílenec (1922, se sopránovým sólem, na slova Rabíndranátha Thákura (1861-1941), vrcholné Janáčkově dílo vůbec).

Ženské sbory, například Hradčanské písničky, Kašpar Rucký.

Vokálně instrumentální tvorba

Glagolská mše (1927) - slavné vokálně-instrumentální dílo na staroslověnský text.

Z dalších kantát: Amarus (1897), Na Soláni čarták (1911), Věčné evangelium (1913-14), "Hospodine" (1896).

Zápisník zmizelého (1917-19) - originální komorní vokální dílo pro tenor, ženský sbor a klavír o vztahu mladého muže a krásné cikánky, na základě anonymního příběhu z brněnských Lidových novin.

Říkadla (1925-27) pro 9 sólistů a komorní soubor na slova lidové poezie (nápěvková kompoziční metoda).

Obrovské množství sborů a úprav lidových písní.

Orchestrální tvorba

Suita pro smyčce (1877) - romanticky koncipované dílo pod vlivem A.Dvořáka a P.I.Čajkovského, dodnes velmi populární.

Lašské tance (1893) - jeden z nejpopulárnějších cyklů vůbec, stylizace lidových tanců (i zde vliv A.Dvořáka, např. Starodávny II.). Nejznámější Pilky.

Žárlivost (1894) - původní předehra k Její pastorkyni.

Šumařovo dítě (1912) - symfonická báseň podle S.Čecha.

Balada blanická (1920) - symfonická báseň podle J.Vrchlického.

Taras Bulba (1915-18) - třídílná symfonická rapsódie podle N.V.Gogola. Závažné dílo světové symfonické literatury. Oslava statečnosti a vlastenectví (v závěru mohutná vize vítězství, v orchestru varhany, zvony). Věty: 1. Smrt Andrijova, 2. Smrt Ostapova, 3. Proroctví a smrt Tarase Bulby.

Sinfonietta (1926) - slavné dílo díky fanfárám v 1. a 5.větě, radostná atmosféra, slavnostní lesk, úsměvné detaily, lyrické prvky. Základní dílo světové symfonické hudby 20.století.

Klavírní a komorní tvorba

Vynikající a osobité klavírní skladby, jejich jednotlivé věty poměrně stručné, ale nesmírně bohaté citové výpovědi:

Po zarostlém chodníčku (1901-08) - 2.řady: některé části 1.řady velmi známé, například Frýdecká Panna Maria, Sýček neodletěl.

Sonáta 1.10.1905 Z ulice (1905) - geniální dvouvětý fragment, komponovaný pod dojmem smrti demonstranta bojujícího za českou univerzitu v Brně.

V mlhách (1912) - zajímavé, zvláště po zvukové stránce (vliv impresionismu).

Zajímavé kompozice pro klavír a komorní soubor - Concertino, Capriccio pro klavír levou rukou.Z komorní tvorby nejvýznamnější:

Smyčcový kvartet č.1 Z podnětu Tolstého Kreutzerovy sonáty (1923).

Smyčcový kvartet č.2 Listy důvěrné (1928) - poslední dokončené dílo L.Janáčka, horoucí milostná výpověď.

Mládí (1924) - dechový sextet, velmi průbojné komorní dílo s osobitými prvky (Pochod modráčků).

IV. Nejvýznamnější skladatelský zjev po B.Smetanovi a A.Dvořákovi. Jeden z hlavních představitelů světové hudby 20.století. Nejstarší z první generace české moderny, alže nejprogresivnější. Skladatel mimořádné originality (i přes poměrně velký počet svých žáků neměl a nemá svého následovníka).

6.1.6 První projekt novodobé hudby

Ferruccio Busoni: Návrh nové estetiky hudebního umění (vyšlo r.1907) - manifest svobody v umělecké tvorbě.

Z hlavních tezí (všechny se postupně v hudebním vývoji uskutečnily):

- Svoboda = první a poslední instance umělecké tvorby
- Hlavní úkol tvůrčího umělce - vynalézat nové zákony a nepodřizovat se starým
- Nové pojetí hudební formy zbavené všech doktrín
- Větší aktivita výkonného umělce (notový zápis je nedokonalý)
- Zrovnoprávnění všech dvanácti chromatických tónů a zavedení mikrointervalů
- Elektroakustické nástroje (dosavadní hudební nástroje jsou brzdou tvůrčí fantazie)

Ferruccio Busoni (1866-1924) Italský skladatel, klavírista a dirigent. Osobnost rozporuplná. Největší význam tento jeho Návrh, který měl zásadní vliv na vývoj hudby 20.století. Skladatelské dílo však méně významné - stojí na rozhraní epoch.

6.1.7 Druhá vídeňská škola

Reakce na vídeňskou secesi na přelomu století a francouzský impresionismus. Označení pro skupinu skladatelů (A.Schönberg, A.Webern, A.Berg), kteří působili (buď úplně nebo částečně) ve Vídni, kde se ve dvacátých letech 20.století zrodil nový skladebný princip - dodekafonie, dvanáctitónová technika (blíže o něm viz závěrečný oddíl Přehled skladebných principů 20.století odd.7.3.2.2). Obsahový trend: nahlédnout co nejhluběji do lidské psychiky a snažit se pochopit její tragickou podstatu (expresionismus). Vnitřní svět vítězí nad vnějším (nezájem o technické vymoženosti a zvukové senzace).

Určitým filozofickým inspirátorem vídeňský lékař a filozof Sigmund Freud (1856-1939), jeho Výklad o snu (1900) měl vliv na malířství a později na surrealisty.

6.1.7.1 Arnold Schönberg (1874-1951)

Rakouský skladatel. Působil v Berlíně, Vídni (pedagogická a dirigentská činnost). Po nástupu fašismu emigruje do Francie a USA, kde zemřel.

Jeho tvorba = odraz složitého současného světa, skepticismus, mysticismus. Patrná čtyři vývojová období:

Počáteční období :

Vliv J.Brahmse, R.Wagnera, G.Mahlera, R.Strausse, skladby pozdního romantismu:

Smyčcový sextet Zjasněná noc op.4 (1899), symfonická báseň Pelléas a Mélisanda op.5 (1903), celovečerní oratorium Písně z Gurre (1900-11).

Období volné atonality

Komorní symfonie č.1 (1907) - kvartové akordy, směřování k polytonalitě a atonalitě.

Knihy visutých zahrad op.15 (1909) - cyklus 15 písní s klavírem, silné prvky atonality

Pierrot lunaire (Měsíční pierot) op.21 (1912) - melodramatický cyklus pro ženský hlas a komorní soubor, revoluční dílo - vyvrcholení atonálního období.

Období dodekafonie

První dodekafonní skladby v letech 1920-23 po určité tvůrčí odmlce:

Pět kusů op.23 (pro klavír), Suita pro klavír op.25, Dechový kvintet op.26.

Období emigrace

Dodekafonní volně atonální skladby i občasné návraty k tonalitě.

Mojžíš a Áron (1932) - vrcholné, byť nedokončené dílo s biblickým námětem, kompozici začal již v r.1930.

Koncert pro housle a orchestr (1936) - základní dílo.

Koncert pro klavír a orchestr op.42 (1942).

Kol Nidre pro vypravěče, sbor a orchestr op.39 (1938).

Óda na Napoleona pro vypravěče, smyčcové kvarteto a klavír op.41 (1942).

Ten, který přežil Varšavu pro vypravěče, sbor a orchestr, op.46 (1947) - strhující protiválečné a humanistické dílo.

IV. Základní osobnost hudby 20.století. Průkopník nové hudební řeči - organizované a neorganizované atonality a seriijního principu.

6.1.7.2 Alban Berg (1885-1935)

I. Rakouský skladatel, žák A.Schönberga.

II. Tragičnost, hluboká vášnivost a citovost. Zprvu vlivy R.Wagnera, G.Mahlera, R.Starusse a schönbergovské atonality, později dodekafonie.

III. Komorní koncert pro klavír, housle a 13 dechových nástrojů (1924-25)

Vojcek (1915-21) - opera, nejvýznamnější jevištní dílo expresionismu, drastický obraz sociální bída, moderní skladebná koncepce a prostředky plně ve službách dramatu (nikde samoučelné). V Praze uvedl r.1926 O.Ostrčil (při druhé repríze skandální vypískání politicky motivovanými skupinami).

Lulu (1928-35) - operní fragment, vystavěno na jediné dvanáctitónové řadě.

Koncert pro housle a orchestr (1935) na paměť anděla (komponováno pod vlivem smrti devatenáctileté dcery vdovy po G.Mahlerovi) - vrchol instrumentální tvorby 20.století. Spojení atonality a dodekafonie s širokou výrazovou škálou.

Lyrická suita pro smyčcový kvartet (1925-26).

IV. Nejhlubší kompozice 2.vídeňské školy, nejvýraznější podoba hudebního expresionismu.

6.1.7.3 Anton Webern (1883-1945)

Rakouský skladatel a dirigent. Studia u A.Schönberga a Quido Adlera (hudební věda). Korepeditorem a dirigentem ve Vídni, Gdaňsku a Praze, později dirigoval po celém světě, významná i pedagogická činnost.

Tonální pouze dvě první skladby (známá Passacaglia op.1), atonální expresivnost schönbergovského typu. Z dodekafonie cesta k seriálnosti a punktualismu. Orientace na maximální úspornost a miniaturu (např. Šest bagatel pro smyčcové kvarteto op.9).

Z dalších skladeb: Pět vět pro smyčcové kvarteto (později upraveno také pro smyčcový orchestr) op.5, Šest kusů pro orchestr op.6, Koncert pro devět nástrojů (1934), Variace pro orchestr (1940), komorní skladby, cykly písní, kantáty.

Ze všech představitelů 2.vídeňské školy dospěl nejdále. Vliv na další vývoj novodobé hudby 20.století.

6.1.7.4 Následovníci Schönbergovy školy

Ernst Křenek (1900-1991) - rakouský skladatel a dirigent. Studia ve Vídni a Berlíně, r.1937 emigroval do USA. Vyšel z pozdního romantismu, vliv jazzu a taneční hudby, zaujat dodekafonií, serialismus. Symfonie, opera (např. Johnny hraje dokola, Život Oresteův), balety, kantáty, komorní hudba ad.

Luigi Dallapiccola (1904-1975) - italský skladatel a klavírista. Hlavní představitel soudobé italské hudby. Vliv Schönberga, Stravinského, Hindemitha. Nejprve neoklasicismus, později dodekafonie jako emocionální prostředek. Humanita.

Opery (například Vězeň), vokální skladby, balet Marsyas a další skladby.

6.1.8. Ruská vlna

Nejvýraznější protipól Druhé vídeňské školy. V Rusku velké intelektuální tradice již od dob Petra Velikého. 2 zdroje progresivního vývoje v Rusku na přelomu století (vzájemně spolupracující):

1. A.N.Skrjabin - jeho filozofický mysticismus a smysl pro symbolismus a dekadenci vzorem pro progresivního malíře Vasila Kandinského a jeho skupinu Der blaue Reiter v Mnichově.
2. První výboje mladého I.Stravinského a S.Prokofjeva (zvláště na pravidelných petrohradských večerech soudobé hudby). Velký vliv původního ruského folkóru (modální systém rozvracející myšlení dur a moll, prvky asijské hudební kultury, živé rytmické cítění, barevná představivost). Ryzím produktem: barbarský agresivní styl (stile barbaro).

6.1.8.1 Igor Stravinskij

* 17.6.1882 Oranienbaum, + 6.4.1971 New York

Skladatel ruského původu, později francouzské a pak americké státní občanství. Studia práv, později hudby (N.Rimskij-Korsakov). Od r.1914 v cizině (nejprve Švýcarsko). V Paříži spolupráce s významným baletním impresariem Sergejem Pavlovičem Ďagilevem (1872-1929), zakladatel Ruského baletu. V USA přednášel na Harwardské universitě, žil v Hollywoodu. R.1962 návštěva SSSR. Pochován v Benátkách.

Několik tvůrčích období (stylových etap):

Ruské inspirace (cca do 1.světové války) - nejoriginálnější a nejsobitější období, vliv Mocné hrstky, ruského folklóru s motoricky diferencovanými rytmy. Nová hudebně-dramatická koncepce - originální rytmické a dynamické ztvárnění v baletech a choreografických scénách. Přiřazováním uzavřených melodických modelů na větší celky - polymelodická struktura. V komplikovanosti harmonické - vznik polyharmonických koncepcí. Výbušná rytmická složka (preferance bicích nástrojů). Hlavní díla - balety:

Ohňostroj (1908)

Pták Ohnivák (1910, revize 1919 a 1945) - melodičnost, prvky impresionismu.

Petruška (1911) - slavné dílo i na koncertním pódiu.

Svěcení jara (1913, revize 1947) - taneční obrazy z pohanské Rusi, 2 díly: 1. Uctívání země, 2. Velká oběť, jedno z nejslavnějších děl světového repertoáru.

Neoklasicismus (cca od r.1920) - už za války vliv jazzu, později i podněty hudby od 14.do 19.století, např. C.M.Webera, P.I.Čajkovského).

Svatba (1914-23) - choreografické scény se zpěvy a hudbou, ještě silné vlivy ruského období.

Příběh vojáka (1918) - ke čtení, hraní a tanci pro komorní soubor, ovlivněno ruským obdobím a jazzem.

Pulcinella (1920) - už ryze neoklasický balet (v originální verzi zpíváný), použito tématického materiálu ze zlomků skladeb G.B.Pergolesiho.

Oidipus rex (Kráľ Oidipus, 1927) - opera - oratorium, monumentální "neobachovský" styl, recitátor, sólisté, mužský sbor a orchestr, autor textu básník Paul Claudel (1868-1955).

Apollon Musagète (1928) - balet, hudba působivých barvitých kontrastů, smyčcový orchestr.

Další balety: polibek víly (1928), Hra v karty (1936), Orfeus (1947), Persefona (1934) - mohutný melodram-kantáta.

Žalmová symfonie (1930) - zhudebnění biblických textů pro chlapecký a mužský sbor a orchestr, proslulé dílo světového repertoáru.

Další skladby: Concertino pro smyčcový kvartet, Symfonie pro dechy, Sinfonia in C, Symfonie o 3 větách, Ebony Concerto (1945, vliv jazzu). Koncerty pro klavír, pro housle, pro klarinet, Concerto in D pro smyčce, opera Život prostopášíka (1951, mozartovské vlivy).

Příklon k seriální hudbě (od r.1950)

Mše pro smíšený sbor a deset dechových nástrojů (1948) - komponováno již seriálně.

Canticum sacrum (1956) - kantáta věnovaná Benátkám.

Threni - Nářky proroka Jeremiáše (1958) - kantáta, Agon (1957, balet) a velká řada dalších děl.

Literární činnost: zajímavé dokumenty doby, názory (často velmi svérázné a polemické), filozofie, eseje. Nejznámější Kronika mého života (1935) a šest knih Rozhovorů s Robertem Craftem (význačný dirigent - žák a společník I.Stravinského) a další.

Jeden z největších skladatelů 20.století. I přes obrovskou stylovou různorodost uchovává vlastní umělecké osobitosti. Zřejmě největší syntetik evropské hudby vůbec - i přes své ruské tvůrčí období ryze kosmopolitní typ.

6.1.8.2 Sergej Prokofjev (1891-1953)

I. Ruský skladatel, klavírista a dirigent. Studia na petrohradské konzervatoři (žákem A.Ljadova, N.Rimského-Korsakova a dalších). V l.1918-32 v Paříži a USA (mimo jiné spolupráce se S.Ďagilevem). Po návratu r.1932 žil v Moskvě.

II. Originalita, individualita, vyhraněný osobitý styl v melodice, harmonii, rytmicko-metrických zvláštěnostech a nepravidelnostech, smysl pro monumentalitu. Postupně určité oproštění výrazu od složitých prvků a jeho zjednodušení (zvláště po návratu do SSSR).

III. Orchestrální tvorba

Symfonie - dodnes závažný význam a častá prezentace, zvláště č.1 D dur Klasická op.25 (1917, lapidární reakce na klasicismus haydnovského typu), č.5 (1944, osobitost, syntéza dosavadní tvorby), č.7 (1952, zjednodušující až romantizující sazba).

Koncerty - 5 klavírních (zvláště populární neoklasický č.1 Des dur z r.1912), 2 houslové, 2 violoncellové, Symfonie-koncert pro violoncello a orchestr (1952).

Symfonieta, Skytská suita (progresivní dílo z r.1914 - stile barbaro) a další.

Klavírní a komorní tvorba

10 klavírních sonát, cykly Sarkasmy (1912-14, prvky bitonality), Prchavé vidiny (1915-17).

2 smyčcové kvartety (č.2 Kabardinský z r.1941 s východními folklórními prvky), sonáty pro housle, violoncello, flétnu a další instrumenty.

Opery - Prokofjev = jeden z největších operních skladatelů 20.století.

Z období stile barbaro, neoklasicismu a předválečného období zvláště Hráč (1915-16), Láska ke třem pomerančům (1919, asi nejosobitější jeho dílo), Ohnivý anděl (1927, velmi progresivní hudební mluva), Semjon Kotko (1939), Zásnuby v klášteře (1940). Z období 2.světové války a po roce 1945 vlastenecká díla Vojna a mír (1941-43, rozsáhlé dílo podle románu L.N.Tolstého), Příběh opravdového člověka (1948).

Balety - velmi závažná oblast, z ní patrný skladatelský růst.

Z doby zahraničního pobytu (1918-32) velmi progresivní balety Šut (1920, pro Ďagileva), Ocelový skok (1925), Marnotratný syn (1928).

Vrcholná hudební díla s typickou hudební řečí S.Prokofjeva: Romeo a Julie (1936, premiéra r.1938 v Brně, vytvořeny 3.suity, známé části například Montekové a Kapuleti, Tybaltova smrt, Romeo a Julie před rozloučením ad.), Popelka (1944), Kamenný kvítek (1950).

Filmová hudba - k filmům Sergeje Ejzenštejna, svou uměleckou znalostí daleko převyšuje původní účel a díky kantátovému zpracování známá z koncertních pódíí.

Alexandr Něvskij,(1939) - vlastenecký náboj, melodičnost (altové sólo Pole mrtvých).

Ivan Hrozný - typický ruský patos, pozoruhodná zvuková stránka. Z dalších skladeb Pět'a a vlk - hudební pohádka s poznáváním hudebních nástrojů, světoznámá.

IV. Vrcholný skladatel své generace, vliv na hudbu dalších zemí.

6.1.8.3 Dmitrij Dmitrijevič Šostakovič (1906-1975)

I. Ruský skladatel a klavírista. Pedagog v Moskvě a Leningradě. I přes řadu vážných konfliktů s oficiální komunistickou platformou nositel nejvyšších sovětských řádů. Ctěn po celém světě.

II. Inspirační zdroje: G.Mahler, A.N.Skrjabin, M.P.Musorgskij, P.I.Čajkovskij. V prvních dílech avantgardní tendence, expresivita, sklon k satíře, později inspirace v pozdním romantismu, programní hudbě a budování vlastní osobnosti. Hluboký humanismus, patos, hluboká lyričnost, individuální charakter.

III. Symfonie (15) - obraz Šostakovičovy tvůrčí cesty

Č.1 f moll (1925) - absolventská práce, vrcholné dílo svým progresivním přístupem

Č.3 Prvomájová (1929) a č.4 (1936) - moderní partitury, často pod vlivem stile barbaro.

Č.5 (1937) - vrcholné dílo světového významu, melodičnost, místy i patos (příklon k době budování a politického nadšení), kontrastuje s hlubokou lyričností až tragické atmosféry.

Č. 7 Leningradská (1941) - slavné dílo vzniklé v Leningradu v době blokády.

Č.9 (1945), č.11 Rok 1905 (1957) a č.12 Rok 1917 (1961) - angažovaná, ovšem osobitá díla, vynucené reakce na vážnou kritiku ze strany oficiálních kruhů za "formalismus a odtažnost od mas".

Č.10 (1953) - jedno z nejhlubších a nejosobitějších děl odrážejících rozporuplnost lidského života, obraz skepse a bezvýchodnosti, těžce kritizován politickými orgány i představiteli Svazu sovětských skladatelů.

Č.13 Babi Jar (1962) - pro sólový bas, mužský sbor a orchestr na slova básní Jevgenije Jevtušenka.

Č.14 (1969) - pro sólový soprán a bas, smyčce, celestu a bicí na texty F.García Lorcy, G.Apollinaire a R.M.Rilkeho.

Č.15 op.141 (1971) - geniální syntéza.

Koncerty

2 klavírní (č.1 pro klavír a sólovou trubku) - velmi osobité, optimismus.

2 houslové (č.2 slavné dílo velkého rozsahu a hluboké hudební výpovědi).

2 violoncellové

Jevištní díla

Balety Zlatý věk (1930), Šroub (1931), Světlý potok (1935) - velmi moderní, stile barbaro.

Opery Nos (1928, námět podle N.V.Gogola).

Kateřina Izmajlová (Lady Macbeth Mcenského újezdu, 1932, námět podle divadelní hry N.Leskova, vrcholné dílo 20.století, realismus, progresivní hudební řeč).

Klavírní a komorní tvorba

24 preludií a fug pro klavír (1951) - velkorysý novodobý protějšek Bachova Temperovaného klavíru.

15 smyčcových kvartetů - významná sféra Šostakovičovy tvorby, citová hloubka, mistrovská koncepce, Kvartet č.8 (1960), vzniklý pod vlivem návštěvy Drážďan a jejich památek na válku, upraven a uváděn jako Symfonieta pro smyčce a tympány.

2 klavírní tria, klavírní kvintet, suity, sonáty (violová vůbec poslední dílo skladatele).

Řada dalších děl, oratoria, přede hry, filmová a scénická hudba a další.

IV. Jedna z nejvýznamnějších osobností hudby 20.století. Příznačný symfonismus. Vliv na mladší skladatelské generace.

6.1.8.4 Další představitelé hudby bývalého SSSR

V první polovině 20.století.

Alexandr Mosolov (1900-1973) - progresivní skladatel s civilizačními náměty a konstruktivistickými prvky (symfonická skladba Slévárna). Zpočátku ve světě větší úspěch než D.Šostakovič.

Aram Iljič Chačaturjan (1903-1978) - arménský skladatel a dirigent. Světoznámé balety Gajane (1942), populární Šavlový tanec, Hopak, Lezgina ad. A Spartakus (1954).

3 symfonie, koncerty pro housle, pro klavír a pro violoncello.

Dmitrij Borisovič Kabalevskij (1904-1987) - ruský skladatel a klavírista. Celoživotní práce pro hudební výchovu. Opera Colas Breugnon (1937, podle R.Rollanda), koncerty pro housle, pro klavír a pro violoncello.

Isaak Osipovič Dunajevskij (1900-1955) - svého času i u nás velmi populární a propagovaný skladatel zábavné, filmové a operetní hudby (operety Bílý akát, Volný vítr z r.1947 ad., filmy Cirkus z r.1936, Kubánští kozáci z r.1950 ad.).

6.1.9 Významné osobnosti střední Evropy

6.1.9.1 Béla Bartók

* 1881 Nagyszentmiklós, + 1945 New York

I. Maďarský skladatel, etnomuzikolog a klavírní virtuóz. Profesorem hudební akademie v Budapešti, členem Maďarské akademie věd se zaměřením na výzkum lidové hudby. Od r.1940 emigrace v USA (Columbijská universita, koncertní činnost).

II.+ III. Etapy jeho skladatelské činnosti a hlavní díla:

Etapa pozdně romantická - inspirace F.Lisztem a R.Straussem. Díla menšího významu.

Kontakt s lidovou hudbou a vliv C.Debussyho - rozhodující obrat v jeho stylu.

První významná díla:

Dva portréty pro orchestr (1908), Allegro barbaro pro klavír (1911), opera Hrad knížete Modrovouse (1911).

Obohacení expresionistickými prvky

Pantomima Podivuhodný mandarín (1919, v originální verzi se sborem), Taneční suita pro orchestr (1923).

Vrchol Bartókova tvůrčího hledání

Konstruktivismus

Cantata profana (1930), Hudba pro strunné nástroje, bicí a celestu (1936, nejvýznamnější dílo B.Bartóka).

4. a 5. Smyčcový kvartet,

2 klavírní koncerty, Koncert pro housle č.2 (1938, základní dílo houslové literatury 20.století).

Sonáta pro dva klavíry a bicí (1937),

Divertimento pro smyčce (pro Basilejský komorní orchestr Paula Sachera),

Mikrokosmos (1926-37) - 6 sešitů klavírních skladeb k přednesu a cvičení, některé pro 2 klavíry).

Obrat k nové melodičnosti, zjemnění výrazu

Koncert pro orchestr (1943, vrcholné dílo světového repertoáru),

Koncert pro klavír č.3 (1944), Smyčcové kvartety č.6 a 7, Koncert pro violu (nedokončen).

Sběratelská činnost

Stejný význam jako skladatelská. Sbírky maďarských, slovenských (cca 2 600 nápěvů!) a rumunských písní, sběr i v severní Africe a Turecku. Významné teoretické práce.

IV. Nejvýznamnější skladatel Maďarska všech dob. Geniální spojení etnomuzikologické práce se skladatelskou a interpretační činností. Hlavní světový představitel folkórismu v hudbě. Ve světě občas konfrontován s L.Janáčkem - problematické (každý zcela jiná a svébytná osobnost).

6.1.9.2 Zoltán Kodály /kodáj/ (1882-1967)

Maďarský skladatel, folklorista a pedagog. Jeho dva životní zájmy: vědecké studium folkloru (spolupracoval s B.Bartókem), hudební pedagogika (speciální koncepce hudební výchovy). V obou sférách výsledky světového významu.

Z hlavních děl: opera Háry János (1927, charakter spíš lidového singspielu), Variace na maďarskou lidovou píseň Vyletěl páv pro orchestr (1939), Tance z galanty (1933), Koncert pro orchestr (1940), kantáta Psalmus Hungaricus (1923) pro tenor, smíšený a dětský sbor, orchestr a varhany, Te Deum (1936), komorní a vokální (zvláště sborová) tvorba, úpravy lidových písní.

6.1.9.3 Karol Szymanowski (1882-1937)

Polský skladatel a klavírista. Vedle F.Chopina nejvýznamnější představitel polské hudby. Inspirován C.Debussem, M.Regerem, R.Straussem, později A.N.Skrjabinem. Studium domácího i cizího folklóru (severní Afrika). Dospívá k expresionismu a mysticismu. Vlivy i nejstarší evropské hudby a středověkého vícehlasu. Jeho styl vrcholil v podobě tzv. nového folklórismu.

4 symfonie (známá č.3 Píseň noci s vokální složkou z r.1916), Stabat mater (1926, často uváděno), opera Král Roger (1924), 2 houslové koncerty, komorní tvorba, písně.

6.1.10 Paříž

6.1.10.1 Pařížská šestka (Les Six)

Skupina 6 skladatelů:

Darius Milhaud /milo/ (1892-1974)

Arthur Honegger (1892-1955)

Francis Poulenc (1899-1963)

Georges Auric (1899-1983)

Germanie Taileferrová (1892-1983)

Louis Edmond Durey (1888-1979)

Hlavní zásady jejich estetiky teoreticky formulovali básník Jean Cocteau /kokto/ (1889-1963) a skladatel Eric Satie (1866-1925) - oba dali rovněž zásadní impuls ke vzniku. Název dal r.1920 kritik H.Collet.

Hlavní znaky:

- Spontální odpor k romantickému patosu a impresionistické zjemnělosti.
- Horování pro hudbu všedního dne, jazz, humor, diatonickou melodiku.
- Zprvu nadšení expresionismem, ale brzy hlavním stylovým zaměřením neoklasicismus.
- Inspirační zdroje v dílech I.Stravinského a E.Satie (mimo jiné autora baletu "Paráda" z r.1917, kde využívá mimohudebních zvuků - poplašné pistole, psacího stroje aj.).

Za několik let však rozchod z důvodu odlišných individualit.

6.1.10.1.1 Darius Milhaud (1892-1974)

Francouzský skladatel, dirigent a klavírista. Profesorem v Kalifornii (za 2.světové války) a v Paříži.

Zprvu akceptoval zásady Šestky, v třicátých letech nové impulsy z couperinovského období a z 2.vídeňské školy, inspirace jazzem a francouzským a brazilským folklórem. Vlastní osobitý polytonální systém s originálními stylizacemi elementů lidové hudby, jazzu a barokní tradice. Zvukové experimenty, koncentrace do minimálních časových prostorů (tzv.minutové opery).

Z hlavních děl (celkem napsal přes 450 skladeb):

12 symfonií pro velký orchestr, 6 malých (několikaminutových), symfonií.

Slavné balety Vůl na střeše (1920) a Stvoření světa (1923).

Kantáty, opery (například Kolumbus z r.1930, Bolivar z r.1943), komorní tvorba, přes 30 různých koncertů, 18 smyčcových kvartetů, mnoho dalších děl (např. známá suita pro 2 klavíry Scaramouche z r.1939).

Vynikající literární činnost (např. kniha vzpomínek Motivy bez tónů).

6.1.10.1.2 Arthur Honegger (1892-1955)

I. Francouzský skladatel švýcarského původu. Působil v Paříži, částečně v USA.

II. Nejvýznamnější osobnost Šestky, ač od jejích ideálů nejvíce vzdálen. Vzorem J.S.Bach, kladný vztah k R.Wagnerovi (!). Vlivy impresionismu, jazzu, inspirován atonálními možnostmi. Neoklasické tendence.

Sklon k polyfonnímu myšlení, některá díla prodchnuta humanismem a velkou myšlenkovou hloubkou. Snaha psát hudbu náročnou, ale přístupnou širokým posluchačským vrstvám.

III. Orchestrální tvorba

Letní pastorale (1920) - lyrické impresionistické prvky

Pacific 231 (1923), Rugby (1928) - snaha o novou techniku zdůrazňováním rytmického motorismu

5 symfonií - č.2 (1941) pro smyčce a trubku (přednášející v závěru vítězný chorál), č.3 Liturgická (1946, inspirace hrůzami 2.světové války), č.5 Di tre re (1951, pocity úzkosti ze studené války a přetechnizovaného života).

Koncert pro violoncello a další skladby.

Vokální tvorba

Král David (1923) - celovečerní oratorium pro recitátora, sóla, sbor a orchestr s varhanami.

Jana z Arku na hranici (1935) - celovečerní oratorium pro sólové pěvce, herce, dětský a smíšený sbor a orchestr na slova P.Claudela. Jedno z nehumánnějších děl celé světové hudební literatury.

Vánoční kantáta (1953) - moderní pojetí oslavy křesťanských svátků na základě inspirací mystickými motivy a vánočními koledami.

Další kantáty a vokální díla pro scénické i koncertní provedení, komorní tvorba, písně a další skladby.

Literární tvorba (například Jsem skladatel, Zařikání zkamenělin).

IV. Velký hudební tvůrce 20.století daleko převyšující oblast Šestky. Jeho humanismus aktuálním vzorem i do budoucna.

6.1.10.1.3 Francis Poulenc (1899-1963)

Francouzský skladatel s výraznou orientací na neoklasicismus. Prolínání vlivů I.Stravinského, E.Satieho, ale i francouzských clavecinistů. Inspirace jazzem a dobovou populární hudbou. Orientace na písňovou, operní, klavírní, komorní a chrámovou hudbu.

Koncerty - koncert pro 2 klavíry (1932, ryzí ukázka neoklasicismu), pro cembalo (tzv.Venkovský koncert), pro varhany.

Opery - Dialogy karmelitek, Lidský hlas (1958, na text P.Claudela, jediná role - telefonující zpěvačka).

Balet Laně (1924, pro Ďagileva).

Chránová díla, například Stabat mater (1950), Mše G dur.

Písně a sbory na slova G.Apollinaire, J.Cocteau, P.Éluarda a další.

6.1.10.2 Další osobnosti a směry vedle Pařížské šestky

6.1.10.2.1 Jacques Ibert /ibér/ (1890-1962)

Nepatřil k žádné estetické nebo názorové skupině. Inspirace: C. Debussy, M. Ravel, E. Satie, neoklasicismus I. Stravinského. Originální poetika, svěžest, optimismus, čistá francouzská lyrika.

Symfonické skladby, koncerty (flétnový - nejznámější z celé flétnové literatury 20. století), komorní tvorba, opery, balety, scénická a filmová hudba.

6.1.10.2.2 Tzv. pařížská škola (École de Paris)

Skupina skladatelů různé národnosti působící mezi dvěma válkami (zvláště od roku 1925) a vytvářející s moderní francouzskou hudbou pozoruhodnou syntézu.

Zvláště Bohuslav Martinů (1890-1959), Marcel Mihalovici (1898, Rumun), Alexander Tansman (1897, Polák), Alexandr Nikolajevič Čerepin (1899-1977, Rus) a další.

6.1.10.2.3 Mladá Francie (Jeune France)

Skupina čtyř skladatelů: Olivier Messiaen (1900-1992, viz odd. 6.2.3.3.2), André Jolivet (1905-74, viz odd. 6.2.3.3.1), Yves Baudrier (1906), Daniel Jean Yves Lesur (1908).

Vznik po r. 1935. Propagace živé hudby nejprogresivnějších koncepcí.

Mezi válkami Paříž hlavním centrem hudební avantgardy.

6.1.11 Německo

Mezi válkami nepřehledná směsice stylů a uměleckých tendencí. Ve dvacátých letech například v Berlíně současně působící Franz Schreker (1878-1934, progresivní rakouský skladatel a pedagog, mimo jiné učitel A. Háby), Arnold Schönberg a Ferruccio Busoni.

R. 1921 - založen festival soudobé komorní hudby v Donaueschingen (Donaueschingen Musiktage) - mecenášem kníže Fürstenberg, čestným předsedou Richard Strauss, koná se dodnes.

R. 1923 - založení mezinárodní společnosti pro soudobou hudbu ISCM v Salcburku. Každoročně pořádá několik festivalů soudobé hudby (v Praze například r. 1924, 1925, 1935 a 1967). Jedním z neaktivnějších členů A. Hába.

6.1.11.1 Paul Hindemith (1895-1963)

I. Nejprve koncertní dráha violisty, později dirigentská. Iniciátor festivalu v Donaueschingen. Pedagogická činnost (Vysoká hudební škola v Berlíně). Emigrace před nacismem (Turecko, USA, Švýcarsko - všude pedagogická činnost).

II. Složitý skladatelský vývoj ve znamení romantismu, expresionismu a nakonec návratu k tradici. První inspirace: J. Brahms, M. Reger. potom období hledání (ostře protiromantické zaměření) - přijetí směru tzv. nová věcnost (důraz na ryze hudební, neprogramní projev, úsilí o logickou hudební konstrukci, o absolutní potlačení citové složky = objektivizace, racionalizace). Avšak odmítnutí Schönbergovy školy a setrvání na tonálních a harmonických oporách. Později stále větší využívání barokních (J. S. Bach, H. Schütz), dokonce i pozdně romantických prvků (A. Bruckner) a nakonec návrat od volné tonality a polyfonie k

chromatické tonalitě. Tuto cestu zdůvodnil v řadě teoretických prací (Nauka o skladbě, Skladatel ve svém světě).

III. Instrumentální tvorba

Filharmonický koncert (1932), 5 symfonií, symfonie Malíř Mathis (1935, podle stejnojmenné opery, viz níže), suita Nobilissima visione (1938, podle baletu, viz níže), Symfonické metamorfózy na témata C.M.Webera (1943, proslulé virtuózní dílo). Přes 20 nástrojových koncertů pro nejrůznější instrumenty.

Ludus tonalis (1943, velké klavírní dílo instruktivního významu, co do koncepce protějšek Bachova Temperovaného klavíru a Bartókova Mikrokosmu), sonáty pro různé nástroje, tria, 6 smyčcových kvartetů, kvintety, septet pro dechy a řada dalších skladeb.

Opery a jevištní tvorba

Cardillac (1926) - opera

Malíř Mathis (1935) - opera o německém malíři 16.století Matthiasi Grünewaldovi, umělcův zápas o smysl umění a protest proti válce, známější ze symfonické tvorby (viz výše).

Harmonie světa (1956-57) - opera

Nobilissima visione (1938) - taneční legenda, známější prostřednictvím suity (viz výše).

Vokální tvorba

Oratoria a kantáty, Requiem (1946), mešní a jiná církevní tvorba, písňové cykly.

IV. Nejvýznamnější představitel německé hudby první poloviny 20.století. osobitý kompoziční sloh - protipól A.Schönberga, vyšel z avantgardy, prošel novátorským hledáním, dospěl k syntéze, která jedinečně navazuje na slavnou tradici německé hudby (J.S.Bach, L.v.Beethoven, J.Brahms).

6.1.11.2 Carl Orff (1895-1982)

I. Skladatel a dirigent. Profesor kompozice na Vysoké hudební škole v Mnichově, později šéfem Orffova institutu při salcburském Mozarteu (světové centrum moderních metod hudební výchovy vycházejících z jeho Schulwerku - viz níže).

II. Úsilí o nový typ souhrnného jevištního díla se vzájemným propojením slova, pohybu a hudby, inspirace: antické divadlo, středověké a renesanční drama, folklór, exotika.

Prostý výraz, nejjednodušší harmonie, těžiště v melodice s ostinátními skupinami. Záměrný primitivismus hudební faktury se zachováním zemité naivity 'strhující síla, magické účinky.

III. Zaměření převážně na jevištní tvorbu:

Trionfi - kantátový triptych:

Carmina burana (1936) - řada světských písní pro sóla, sbor a velký orchestr určených ke scénickému provedení, originální a působivé zhudebnění textů ze 14.století.

Catulli Carmina (1943) - scénické hry pro sóla, sbor, 4 klavíry a bicí nástroje na texty římského básníka G.V.Catulla.

Trionfo di Afrodite (1951) - scénický koncert pro sóla, sbor a orchestr, pozoruhodná stylizace svatebního obřadu.

Opery

Měsíc (1938), Chytračka (1942), Antigona (1948), Sen noci svatojánské (1952), Oedipus tyran (1959) a další díla včetně scénických her určených pro různá církevní období a menších kantát.

IV. Osobitý zjev světového významu. Hudební řeč vliv na tvorbu po 2.světové válce.

Velký význam na poli novodobé hudební výchovy - vytvoření "Orff-Schulwerk-Musik für Kinder" (1950-54), která kalkuluje především s dětskou tvořivostí a přirozenou muzikalností (děti zpívají, tančí a hrají na zvláštní speciálně vyrobený instrumentář). Pro české podmínky uspořádali Ilja Hurník, Petr Eben, Vladimír Poš a Pavel Jurkovič.

6.1.11.3 Další představitelé německé školy

Fidelio Finke (1891-1968) - žák V.Nováka v Praze, tam potom přednášel na Německé akademii, později v Drážďanech. Většinou neoklasik (opery, symfonické skladby, komorní a vokální tvorba).

Paul Dessau (1894-1979) - největší skladatel bývalé NDR. Moderní hudební mluva, drsná harmonie, netradiční instrumentář, vlivy jazzu a populární hudby. Význačná spolupráce s dramatikem Bertoldem Brechtem. Opery (například Odsouzení Lukulla), písně, orchestrální díla, scénická a filmová hudba, kantáty poplatné době socialismu.

Kurt Weill (1900-1950) - americký skladatel německého původu. Ve dvacátých letech vytvořil s B.Brechtem epické divadlo vycházející z městského folklóru, kritizující sociální podmínky. Světoznámá Žebrácká opera (v nové verzi nazvaná Třigrošová opera) - přepracování stejnojmenného anglického díla (John Gay, 1685-1732, John Christopher Pepusch, 1667-1752) se slavným hitem Mackie Messer.

Další opery (Vzestup a pád města Mahagonny), symfonická tvorba, balety, písně.

Werner Egk (1901-1983) - operní skladatel přirozené invence, originální melodické a harmonické prvky, tonalita. Z oper: Columbus (1932), Peer Gynt (1938, podle H.Ibsena), Revizor (1957, podle N.V.Gogola), Zásnuby v San Domingu (1963, moderní "verismus") a další. Orchestrální, vokální a komorní tvorba.

Karl Amadeus Hartmann (1905-1963) - jeden z největších symfoniků. Originální prvky v melodice (expresivita, lyrika), v symfonických formách a ve zvuku, 8 symfonií, koncerty, komorní dílo.

6.1.12 USA

Na sklonku 19.století v USA řada předních evropských umělců (mimo jiné A.Dvořák), mnozí američtí skladatelé naopak studia v Paříži (jejich francouzskou profesorkou většina Nadia Boulangerová) - tím přenesení moderních evropských snah do USA.

Po r. 1933 postupný odchod předních evropských skladatelů do USA do emigrace (A.Schönberg, P.Hindemith, B.Bartók, D.Milhaud, B.Martinů ad.). Tím dochází k obrovské syntéze s velkým vlivem na svébytný domácí vývoj. Výrazný přínos do oblasti symfonické a

operní tvorby, uplatnění nových experimentů v hudební kompozici, ovlivnění rozvoje moderní populární hudby, muzikálu, filmové hudby.

6.1.12.1 Charles Edward Ives /ajvs/ (1874-1954)

Zakladatelský zjev moderní americké hudby. Plné prosazení až po 2.světové válce. Novátorské zásahy do harmonie, nové polytonální kombinace, koláže, radikální změny v oblasti rytmu. Vlivy amerického tradičního folkóru a duchovních písní.

4 symfonie (1898-1916), symfonický triptych Tři místa v Nové Anglii (1914), komorní a vokální tvorba.

6.1.12.2 George Gershwin (1898-1937)

Skladatel a klavírista světového věhlasu. Snahy (se střídavým úspěchem) o překlenutí hranic mezi hudebními oblastmi a žánry.

Opera Porgy a Bess (1935), Koncert pro klavír (1925), Rapsódie v modrém pro klavír a orchestr (1924), symfonická báseň Američan v Paříži (1928), Kubánská předehra (1932) a další.

Významná tvorba v nonartificiální sféře.

6.1.12.3 Edgar Varése (1885-1965)

Francouzsko-italský původ. Studia v Paříži, později působení v Berlíně. Od r.1915 v USA. Jeden z největších experimentátorů v oblasti nových zvukových elementů a struktur.

Z díla: Amériques pro orchestr (1919), Hyperprism pro dechové nástroje a bicí (1923), Poème électronique (1958) a další díla.

6.1.13 Velká Británie

Klasicismus a romantismus nepřinesly osobnosti, význam zahraničních kontaktů (mimo jiné i Dvořákových premiér).

Od osmdesátých let 19.století anglická skladatelská škola, německé vlivy, později zájem o domácí tradice, vliv francouzského impresionismu a neoklasicismu.

6.1.13.1 Edward Elgar (1857-1934)

Považován za skladatele novodobé anglické hudby. Nejvýznamnější anglický pozdně romantický skladatel. Inspirace: stará anglická hudba, zvláště duchovní. Vytvoření národního hudebního projevu, ovšem bez vlivů folkloru.

2 symfonie, variace na původní téma Enigma /inigm/, orchestrální předehry, koncerty (violoncellový velmi známý), oratorní, operní a duchovní tvorba.

6.1.13.2 Ralph Vaughan Williams /vón viljems/ (1872-1958)

Skladatel, pedagog (Oxford, Londýn), sběratel lidových písní. Inspirace: anglická lidová hudba, tradice alžbětínské doby.

9 symfonií (například č.1 Mořská, č.2 Londýnská, č.3 Pastorální, č.7 Antarktická), Fantazie na Tallisovo téma pro smyčce, orchestrální skladby - tance, rapsódie, symfonické básně, ouvertury, koncerty, kantáty, balety, duchovní, scénická, filmová i jiná hudba.

6.1.13.3 Gustav Holst (1874-1934)

Skladatel a pedagog. Vychází z tradičních koncepcí, přijímá moderní vlivy pozdního romantismu.

Suita Planety (1917) - rozsáhlé dílo pro velký orchestr a sbor, působivá melodika, monumentální výstavba, efektivní zvukovost, každá věta pojmenována podle některé planety sluneční soustavy.

Koncerty, opery, balety, komorní, vokální a scénická tvorba.

6.1.14 Druhá generace české moderny

Vyvrála před 1.světovou válkou, za války již střední generací, většinou žáci V.Nováka. Za nové republiky (po r.1918) úsilí překonat pocity nedůvěry v další hudební vývoj návratem k lidové poezii a možnostem vycházet z domácího zázemí. Zjednodušení skladebné techniky, distanc od výbojů poválečné evropské moderny.

I přesto zajímavé skladatelské počiny, v třicátých letech však již vyčerpanost.

6.1.14.1 Rudolf Karel(1880-1945)

Žák A. Dvořáka. Za války dirigent symfonického orchestru českých legií. Profesorem pražské konzervatoře. Zemřel ve vězení v Terezíně.

Inspirace: A.Dvořák, P.I.Čajkovskij. Vlastní skladebná cesta bez vlivů impresionistů a pozdních romantiků, lyrismus.

Z díla: opery Smrt kmotříčka (1932), Tři vlasy děda Vševěda (1944-45), komorní a klavírní dílo, orchestrální skladby (například renesanční symfonie, symfonické básně Ideály, Démon) a další.

6.1.14.2 Otakar Zich (1879-1934)

Skladatel a estetik (viz odd.6.1.15.5.4). Inspirace: B.Smetana, Z.Fibich, český folklór, G.Mahler, mladý A.Schönberg, O.Ostrčil.

Z díla: opery Malířský nápad (1910), Vina (1911-15), Preciézky (1922-24), kantáty (například Polka jede), sbory, písňové cykly.

6.1.14.3 Další osobnosti

Emil Axman (1887-1949) - sbory a kantáty na protiválečnou a sociální poezii P.Bezruče, F.Šrámka, J.Wolkera. Inspirace moravským lidovým zázemím (suite Z Beskyd, úpravy lidových písní), 6 symfonií, Stabat mater a další skladby.

Ladislav Vycpálek (1882-1969) - inspirován českou hudební tradicí a V.Novákem. Osobitá volná, souzvukově nevázaná polyfonie, hymnický jas, monumentalita, zájem o symbolismus, lidovou poezii, později vlastenecká tematika.

Z díla: balada pro smíšený sbor a soubor viol a violoncell Sirotek (1914),

Kantáta o posledních věcech člověka (1920-23),

České requiem (1940, asi nejsilnější dílo české hudby z doby okupace, text bible a sekvencí, lidová duchovní píseň Jese Kriste, šedý kněz),

Dvě variační fantazie na lidové duchovní písně z doby Husovy Vzhůru, srdce! (1950),

Obrovské sborové, písňové a komorní dílo.

Boleslav Vomáčka (1887-1951) - sklon k expresivismu, později k tradičnímu lyrismu. Zvláště sborová a komorní tvorba (mužské sbory na texty J.Wolkera, houslová sonáta ad.).

Václav Králík (1891-1951) - navázal na B.Smetanu aj.B.Foerstera, polyfonik. Významná zvláště sborová tvorba, 2 symfonie, 2 opery, komorní a symfonické skladby.

Otakar Jeremiáš (1892-1962) - skladatel, dirigent (Národní divadlo, Symfonický orchestr Čs.rozhlasu), pedagog. Vyšel z pozdního romantismu, po r.1918 smetanovský jas a vlastenectví, ovlivněn i evropskou modernou. Tvorba vokální nebo programní.

Orchestrální skladby (například Jarní ouvertura, 1913, Fantazie na staročeské chorály Ten pán velít' se nebáti 1939),

Melodramy (Romance o Karlu IV.),

Kantáty (Píseň o rodné zemi),

Opery Bratři Karamazovi (1922-27), Enšpígl (za okupace),

Obrovská komorní, sborová a písňová tvorba.

Jaroslav Křička (1882-1969) - profesor a rektor pražské konzervatoře. Velká symfonická, komorní a vokální tvorba (zvláště sbory), kantáty, opery (dětská opera Ogaři), operety, scénická a filmová hudba.

Václav Kaprál (1889-1947) - moravský skladatel, otec skladatelky Vítězslavy Kaprálové (viz odd.6.1.15.4). Inspirován F.Chopinem, V.Novákem a moravským folklórem. Komorní a vokální tvorba.

Z dalších: Vilém Petrželka (1889-1967), František Pícha (1893-1964).

6.1.15 Třetí generace české moderny

Pro českou hudbu 20.století zásadní význam. Nová tvůrčí aktivita, mnohem menší závislost na tradici, zásadní inspirace hudebním vývojem, akcentace nových vývojových tendencí, vytvoření nových slohových rysů. Nazývána: česká hudební avantgarda.

6.1.15.1 Bohuslav Martinů

* 8.12.1890 Polička, + 29.8.1959 Liestal u Basileje

I. Houslistou v České filharmonii, učitelem v Poličce. Studia v Praze (u J.Suka) nedokončena, tříměsíční stipendium v Paříži (žákem A.Roussela). V l.1923-40 v Paříži, potom emigrace do USA, kde byl pedagogem a význačnou osobností hudebního života. Od padesátých let zpět v Evropě. Komunistickým režimem u nás v 50 letech odsuzován. Pobyt střídavě v Itálii a ve

Švýcarsku (u dirigenta Paula Sachera na Schönenbergu u Basileje, na jehož pozemku také pohřben, odtud r.1979 ostatky převezeny do Poličky).

II. Skladatelský vývoj velmi zajímavý: v mládí inspirován C.Debussem, v Paříži Šestkou, jazzem, stille barbaro, zásadní inspirace neoklasicismem, už od třicátých let však příznačná česká nápěvnost lyrického často říkadlového typu (tím vedle tehdejší evropské avantgardy výjimečné a originální), později fantazijní tendence, dramatičnost a tragičtější prvky, stále více tzv. českých intonací. Po válce a v padesátých letech jedinečná syntéza - svébytná hudební řeč myšlenkové hloubky, lyrického zanícení a dramatické naléhavosti.

III. Velmi rozsáhlé dílo zahrnující široký žánrový rozměr.

Orchestrální tvorba

Symfonie (6) (1942-53) - vzácně vyrovnaný celek, díla světového významu (nejznámější č.4 a č.6 Symfonické fantazie)

Koncerty (celk. 27)

Pro klavír (5) (1925-57) - č.3 dedikován R.Firkušnému

Pro housle (2) - č.2 (1943) velmi významný

Pro violoncello (2), pro cembalo, pro hoboj a další instrumenty nebo jejich seskupení.

Dvojkoncert pro dva smyčcové orchestry, klavír a tympány (1938) - slavné dílo, smutek a skepse z vývoje ve světě (Mnichov),

Sinfonietta giocosa pro klavír a orchestr (1940)

Rhapsody-concerto pro violu a orchestr (1952) - citově hluboké, meditativní dílo.

Další orchestrální skladby, například orchestrální věty Half-Time (1924, Poločas) a Bagarre (1926, Vřava) - ovlivněn tehdejšími díly A.Honeggera, Concerto grosso (1937, neobarokní prvky), Památník Lidicím (1943, symfonická tryzna), Sinfonietta La Jola (vysl.jola!) (1950), Fresky Piera della Francesca (1955), Paraboly (1958), Rytiny (1958) - ve všech skvělá instrumentace a svěží invence.

Vokálně-instrumentální tvorba

Česká rapsódie (1918) - kantáta pro baryton, smíšený sbor, orchestr a varhany, první velké dílo, vyrůstá z české národní tradice, v závěru monumentální využití svatováclavského chorálu.

Kytice (1937) - kantáta na slova lidové poezie (známá orchestrální mezihra Selanka a dětský sbor Koleda).

Polní mše (1939) - kantáta pro baryton, mužský sbor a orchestr na slova Jiřího Muchy s použitím českých modliteb a žalmů, věnováno československým vojákům na západní frontě.

Gilgameš (1955) - kantáta pro sóla, sbor a orchestr na text světoznámého eposu.

Otvírání studánek (1955), Legenda z dýmu bramborové nati (1956), Romance z pampelišek (1957), Mikeš z hor (1959) - slavná čtveřice komorních kantát na texty Miroslava Bureše s

náměty z Poličska, nejniternější projev vztahu skladatele k domovu a starým lidovým zvykům, sólisté, vypravěč, sbor, komorní soubor.

Izaiášovo proroctví (1959) - kantáta pro sóla, mužský sbor a instrumentální doprovod na text Bible.

Opery - celkem 15 titulů, nejvýznamnější:

Hry o Marii (1934) - čtyřdílňá opera na 4 různé náměty (3.díl nádherná stylizace českých vánoc).

Veselohra na mostě (1935) - rozhlasová jednoaktovka podle stejnojmenné divadelní hry V.K.Klicpery.

Julietta /žilieta/ (Snář, 1937) - lyrická opera surrealistického zaměření podle hry Georgese Neveuxe, slavná pražská premiéra V.Talicha.

Mirandolina (1954) - komická opera podle hry Carla Goldoniho.

Řecké pašije (1956-59) - skvělé dílo podle románu Nikose Kazantzakise Kristus znovu ukřižovaný, myšlenkově silný příběh - obžaloba bezpráví a náboženské perzekuce.

Ariadna (1958) - lyrická opera o 1.dějství, novodobá adaptace antického příběhu (hra G.Neveuxe), skvěle propracovaná orchestrální sazba.

Balety - celkem 14, například:

Z ranějšího období Istar (1918-22), Kdo je na světě nejmocnější (1922-23), Motýl, který dupal (1926, silné impresionistické prvky). Kuchňská revue (1927), Jazzová suita a balet.

Špalíček (1931-32) - celovečerní balet se zpěvem, významné dílo - stylizace českých a moravských lidových zvyků (známé Vynášení smrti).

Sborová a písňová tvorba

Celá řada nádherných cyklů na slova lidové poezie, velmi perspektivní pro život na koncertních pódii i v budoucnu, například České madrigaly pro smíšený sbor, Zbojnické písně pro mužský sbor, sólové Písničky na jednu stránku, Písničky na dvě stránky, Petrklíč, Nový špalíček a další.

Komorní a klavírní tvorba

Smyčcové kvartety (7, známý zvl.č.7 Concerto da camera z r.1938), smyčcová tria, kvintety a sextety různých obsazení, sonáty, sonatiny a variace pro různé instrumenty, klavírní skladby a cykly (například Loutky z l.1912-24), Etudy a polky z r.1945 a další).

IV. Vedle B.Smetany, A.Dvořáka a L.Janáčka největší český hudební skladatel. Velký vliv na celosvětový vývoj.

6.1.15.2 Alois Hába (1893-1973)

I. Původně učitel. Žák V.Nováka (Praha) a F.Schrekera (Berlín). Na pražské konzervatoři a AMU uplatňoval své kompoziční metody a teoretické poznatky (za použití speciálně vyrobených nástrojů pro interpretace mikrointervalové hudby, např. klavír, harmonium,

klarinet, kytara, trubka ad.). Světový věhlas a autorita (u zrodu ISCM). Svě zásady vysvětlil v mnoha odborných publikacích a učebnicích.

II. Inspirace: německý expresionismus, atonalita, A.Schönberg, A.Weber, folklór rodné Moravy.

Tvůrce tzv. mikrointervalové hudby (čtvrttónové, šestinótónové, dvanáctinótónové a pětinótónové) a atematického slohu (záměrné odstranění všech tématických vazeb v díle).

III. Dílo obrovského rozsahu, zvláště v komorní oblasti, 15 smyčcových kvartetů (například č.13 Astronautický z r.1962), suity, sonáty, koncerty, symfonická báseň Cesta života (1935), opery Matka (1927-30, čtvrttónová), Nová země (1936, v normálním púltónovém systému), Přijď v království Tvé (1939-42, šestinótónová).

IV. Průkopník nové hudební řeči, díky originalitě světového významu. Ve své době velmi uznáván a oceňován, dnes jeho kompoziční metoda a tím i dílo v pozadí.

6.1.15.3 Hudební skupina Mánesa

Progresivní hudebníci většinou neoklasicistické orientace. V třicátých letech pořádali koncerty na půdě výtvarného sdružení Mánes v Praze.

Členové: skladatelé Pavel Bořkovec (1894-1972), Jaroslav Ježek (1906-42) a Iša Krejčí (1904-68), skladatel a hudební vědec František Bartoš (1905-73), klavírista a hudební spisovatel Václav Holzknacht (1904-88).

6.1.15.3.1 Pavel Bořkovec (1894-1972)

Hlavním znakem původně pozdní romantismus, později sukovský lyrismus, avantgarda, syntéza neoklasicismu a konstruktivismu v lyrickém zbarvení.

Z díla: balet Krysař (1939), opera Paleček (1945-47), Concerto grosso (1941-42) a další.

Významný pedagog (jeho žáky mimo jiné V.Sommer, J.Pauer, P.Eben, M.Raichl, J.Klusák ad.).

6.1.15.3.2 Jaroslav Ježek (1906-1942)

Všestranná osobnost, známá hlavně jako dirigent a skladatel Osvobozeného divadla (1928-38), zde blízká spolupřce s Jiřím Voskovcem (1905-81) a Janem Werichem (1905-80). V artifiální tvorbě vliv I.Stravinského, neoklasicismu, vlastní novátorský projev (atonalita, konstruktivismus).

Z díla: klavírní skladby (například Etuda, Bagately), 2 smyčcové kvartety, Sonáta pro housle a klavír (1933), Dechový kvintet (1931), Koncert pro klavír a orchestr (1927), Symfonická báseň (1936) a další skladby.

6.1.15.3 Iša Krejčí (1904-1968)

Skladatel a dirigent (mimo jiné šéfem opery v Olomouci, dramaturgem Národního divadla). Osobitý skladatelský styl blízký neoklasicismu, v rychlých větách humor a mozartovská lehkost, v pomalých hluboký cit a filozofické meditace.

Z rozsáhlého díla: Serenáda (1947-50), 4 symfonie (1954-67), Malý balet (1927-30), opery Antigona (1933, 1959), Pozdvížení v Efesu (1939-43), a další komorní (např. smyčcové kvartety) a vokální tvorba.

6.1.15.4 Další osobnosti

Ervin Schulhoff (1894-1942) - skladatel a klavírista německého původu, jeden z nejtalentovanějších představitelů české meziválečné avantgardy. Oběť nacistické perzekuce. Prvky impresionismu, expresionismu, neoklasicismu, jazzu.

Karel Boleslav Jirák (1891-1972) - skladatel, pedagog (pražská konzervatoř), dirigent (Česká filharmonie, Hlahol). Od r.1947 až do smrti v USA.

Úsilí o vlastní syntézu pod vlivem směrů meziválečného období.

Emil František Burian (1904-1959) - skladatel, herec, spisovatel, režisér. Člen literární skupiny Devětsil, zakladatel sdružení pro současnou hudbu Přítomnost. Hudebně-recitační soubor Voiceband, r.1933 založil moderní avantgardní divadlo D 34.

Inspirován jazzem, Šestkou, I.Stravinským, sovětskou modernou, L.Janáčkem i J.B.Foersterem.

Nejlepší je jeho dramatická tvorba v originálně koncipovaných hrách s hudbou, zpěvem a recitací. (Milenci v kiosku, Vojna, opera z r.1938 Maryša). Orchestrální a komorní tvorba, písně, sbory.

Jaroslav Kvapil (1892-1958) - moravský skladatel, žák L.Janáčka, opera Pohádka máje (1940-55) a další díla.

Emil Hlobil (1901-1987) - vliv P.Hindemitha, významné tvůrčí období i po r.1945, opery Anna Kareninová (1963), Měšťák šlechticem (1965) ad.

Josef Stanislav (1897-1971) - zajímavý představitel meziválečné avatgardy, později však znám spíše jako autor masových písní padesátých let.

Vít Nejedlý (1912-1940) - syn Zdeňka Nejedlého. Levicově orientovaný skladatel (symfonie, opera Tkalcí aj.). Dirigent hudební čtyř československé jednotky v SSSR za 2.světové války (budoucí Armádní umělecký soubor).

Vítězslava Kaprálová (1915-1945) - talentovaná, bohužel předčasně zemřelá skladatelka (například Vojenská symfonieta, písňový cyklus Sbohem a šáteček) a dirigentka. Blízký vztah k B.Martinů.

Karel Reiner (1910-1979) a Miroslav Ponc (1902-1976) - žáci a částečně pokračovatelé A.Háby. M.Ponc dlouholetým dirigentem činohry Národního divadla a jeden z nejvýznamnějších skladatelů scénických hudeb.

6.1.15.5 Významní představitelé hudební vědy

6.1.15.5.1 Vladimír Helfert (1886-1945)

Studia hudební vědy v Praze (u O.Hostinského, Z.Nejedlého) a v Berlíně (u H.Kretzschmera aj.). Profesor univerzity v Brně. Zemřel na následky vězení v Terezíně.

Badatelská, pedagogická a publikační činnost. Zastánce objektivní metody vědecké práce - upřednostnění pečlivého srovnávání hudebních děl před jednostrannou historizující metodou Z.Nejedlého. Předmět bádání: stará česká hudba, B.Smetana, L.Janáček, nová česká hudba, periodizace dějin hudby, metodologie hudební vědy ad.

6.1.15.5.2 Zdeněk Nejedlý (1878-1962)

Muzikolog, historik, estetik, kritik, profesor hudební vědy na Karlově universitě, prezident ČSAV, významný politický funkcionář komunistického režimu.

Žák O.Hostinského a Z.Fibicha. Vášnivý zastánce Smetanova odkazu - občas však negativní důsledky (spíše osobní boj mezi zastánci Smetanovy a Dvořákovy linie na počátku století. Muzikolog širokého tematického okruhu a produktivity. Bohužel zastánce jednostranné, tzv. historizující metody, která podceňuje analýzu konkrétních děl a může být příčinou zkreslení a omylů. Předmět bádání: B.Smetana, R.Wagner, dějiny nejstarších období, husitského zpěvu, opery Národního divadla ad., A.Jirásek, T.G.Masaryk aj. osobnosti.

6.1.15.5.3 Josef Bartoš (1887-1952)

Muzikolog a kritik. Zastánce Dvořákovy linie (r.1913 dal podnět k tzv. bojům o Dvořáka - proti Nejedlého táboru).

6.1.15.5.4 Otakar Zich (1879-1934)

Vedle kompoziční činnosti (viz odd.6.1.14.2) přední český estetik.

Jasně se rýsující dvě školy (= koncepce), stejně významné:

Pražská (Zdeněk Nejedlý, Jaroslav Hutter, Mirko Očadlík)

Brněnská (Vladimír Helfert, Gracián Černušák, Jan Racek).

6.1.16 Představitelé interpretačního umění

6.1.16.1 Ve světě

Houslisté:

Fritz Kreisler (1875-1962, Rakušan)

Jacques Thibaud /tybó/ (1881-1953, Francouz)

George Kulenkampff (1898-1948, Němec)

Jascha Heifetz (1901, Američan)

Klavíristé:

Ignacy Jan Paderewski (1860-1941, Polák)

Sergej Rachmaninov (1873-93, Rus)

Artur Schnabel (1882-1951, Rakušan)

Wilhelm Backhaus (1884-1969, Němec)

Artur Rubinstein (1887-1982, Američan polského původu)

Walter Giesecking (1895-1956, Němec)

Vladimir Horowitz (1904-1989, Američan ruského původu)

Violoncellisté:

Pablo Casals (1879-1973, Španěl)

Gregor Pjatigorskij (1903-76, Američan ruského původu)

Varhaníci:

Albert Schweitzer (1875-1965, myslitel, lékař, varhaník, znalec díla J.S.Bacha)

Andrés Segovia (1893-1987, Španěl)

Pěvci:

Italští tenoristé Enrico Caruso (1873-1921) a Beniamino Gigli (1890-1957)

Dirigenti:

Artur Nikisch (1855-1922, Němec)

Arturo Toscanini (1867-1957, považován za nejlepšího dirigenta všech dob)

Sergej Alexandrovič Kusevickij (1874-1951, Američan ruského původu)

Bruno Walter (1876-1962, Němec, blízký přítel G.Mahlera, dlouholetý šéf Newyorské filharmonie)

Leopold Stokowski (1882-1977, Američan)

Otto Klemperer (1885-1973, Němec)

Wilhelm Furtwängler (1886-1954, Němec, předchůdce H.v.Karajana u Berlínských filharmoniků)

Karl Böhm (1894-1981, Rakušan, moderní interpret zvláště W.A.Mozarta, R.Wagnera a R.Strausse).

6.1.16.2 Naše interpretační umění za 1.republiky a hudební život (kromě již dříve uvedených jmen)

Houslisté:

Váša Příhoda (1900-60)

Klavíristé:

Většinou ze třídy význačného pedagoga Viléma Kurze (1872-1945):

Václav Štěpán (1889-1944, jeho zeť)

Rudolf Firkušný (1912-1994, odchod do USA, první český klavírista světové třídy)

Ervín Schulhoff (1894-1942)

Pěvci:

Vilém Zítek (1890-1956), basista opery Národního divadla

Jarmila Novotná (1907-1994), sopranistka působící na předních světových scénách

Dirigenti:

Václav Talich (1883-1961, nejlepší český dirigent všech dob, šéf České filharmonie (od r.1918), později Národního divadla (1942-1945)

Otakar Ostrčil (1879-1935, po K.Kovařovicovi šéf opery Národního divadla - významná éra)

Otakar Jeremiáš (1892-1962, šéf opery Národního divadla, zakladatel Symfonického orchestru Čs.rozhlasu)

Břetislav Bakala (1897-1958, prvořadá osobnost brněnského života, přítel L.Janáčka)

Dirigenti České filharmonie František Stupka (1879-1965) a Karel Šejna (1896-1982)

Nejvýznamnějšími uměleckými institucemi Česká filharmonie (šéfem od r.1918 Václav Talich, v letech 1942-48 Rafael Kubelík) a Národní divadlo (slavné éry šéfů Karla Kovařovice v l.1900-20, Otakara Ostrčila v l.1920-35 a Václava Talicha v l.1942-45).

R.1925 založen Symfonický orchestr Čs.rozhlasu v Praze, r. 1934 Symfonický orchestr hl.m.Prahy FOK. Po r.1918 vznik mnoha dalších souborů, například Československé (Zikovo) kvarteto, Ondříčkovo kvarteto, České noneto, České trio a obrovské množství amatérských těles i špičkové úrovně.

R.1930 vznik Českého pěveckého sboru (do r.1945 jako sbor rozhlasu, r.1952 přičleněn k České filharmonii, r.1970 přejmenován na Pražský filharmonický sbor, r.1990 odchod ze svazku České filharmonie). Jeho zakladatel a umělecký šéf v letech 1930-58 Jan Kúhn (1891-1958).

Velké mezinárodní úspěchy Pěveckého sdružení moravských učitelů, založeno v Kroměříži r.1903 významným sbormistrem Ferdinandem Vachem (1860-1939), v l.1936-64 sbormistrem Jan Šoupal (1892-1964).

Velký význam rozhlasového vysílání (od r.1923) a vznik gramofonového průmyslu (první československá společnost Esta, od r.1929 Ultraphon, r.1946 obě firmy zestátněny - vznik Supraphonu.